

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ
Katedra elektronické kultury a sémiotiky

Metaforizace poruch autistického spektra

Diplomová práce

Autor práce: Bc. Kristýna Tulachová
Vedoucí práce: Mgr. Martin Švantner, Ph.D.

Praha, 2021

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracovala samostatně a s použitím pramenů a literatury řádně citovaných a uvedených v seznamu literatury. Práci jsem nevyužila k získání jiného nebo stejného titulu.

Souhlasím s tím, že tato diplomová práce může být zveřejněna v elektronické knihovně FHS UK a může být využita i jako studijní text.

V Praze dne 3. 8. 2021

.....
Kristýna Tulachová

Poděkování

Tímto bych ráda poděkovala především Mgr. Martinu Švantnerovi, Ph.D., který se ujal vedení mé práce. Děkuji za cenné rady, trpělivost a veškerou pomoc.

Obsah

1 Úvod	1
2 Metafora a metaforizace PAS	3
2.1 <i>Teorie konceptuální metafory</i>	4
2.1.1 Strukturální, orientační a ontologické metafory.....	5
2.2 <i>Metafory ve spojitosti s poruchami autistického spektra</i>	8
2.2.1 Metafora překážky	9
2.2.2 Válečné metafory	11
2.2.3 Metafora únosu.....	11
2.2.4 Metafora lidské vs. zvířecí přirozenosti.....	12
2.2.5 Metafora hlavolamu	14
2.2.6 Metafora smrti.....	14
2.2.7 My versus oni.....	15
3 Reprezentace autismu v neoborných online médiích	20
3.1 <i>Medializace poruch autistického spektra</i>	21
3.1.1 Narativ ztráty vs. narativ zisku.....	22
3.1.2 Tematické rámce vs. epizodické rámce	23
3.1.3 Vnější vs. vnitřní příčina	25
3.1.4 Možnost prevence	27
3.1.5 Dimenze stability	28
3.1.6 Stigmatizující výrazy (narážky).....	29
3.2 <i>Shrnutí reprezentace poruch autistického spektra v neoborných online médiích</i>	35
4 Závěr	39

Abstrakt

Tato diplomová práce se věnuje metaforizaci poruch autistického spektra (PAS) a reprezentaci těchto poruch v neoborných online médiích. Cílem bylo prozkoumat aspekty problematiky vztahu metafory a poruch autistického spektra. V teorii metafory vychází práce z kognitivní lingvistiky a jejího přístupu ke konceptuální metafoře. Představuje metafory, které se v souvislosti s poruchami autistického používají nejčastěji, přičemž jsou rozlišovány metafory neurotypické a metafory autistické. Dále se věnuje medializaci poruch autistického spektra a uvádí možnosti kategorizace toho, jak se o PAS píše v neoborných online médiích. V závěru diskutuje celkovou problematiku metaforizace poruch autistického spektra a možnosti změny v oblasti jejich reprezentace.

Abstract

This diploma thesis deals with the topic of metaphorization of autism spectrum disorders (ASD) and their representation in common online media. The aim of the diploma thesis is to examine aspects of the relationship between metaphors and autism spectrum disorder. In terms of metaphor theory, it is based on cognitive linguistics and its approach to conceptual metaphor. The thesis lists the most common metaphors that are used in connection with autism spectrum disorders whereas the distinction between neurotypical and autistic metaphors is made. Then, it deals with medialization of autism spectrum disorders and presents possibilities of categorization of the way ASD is written about in common online media. Finally, the thesis discusses the overall problematics of metaphorization of autism spectrum disorders and possibilities of changes in the way they are represented.

Klíčová slova

Poruchy autistického spektra, autismus, kognitivní lingvistika, konceptuální metafora

1 Úvod

Vyjadřovat se o něčem metaforicky je zcela běžné a obvykle tak činíme, aniž bychom si toho byli vědomi. Metafory formují naše myšlení i jednání, a tak je jejich promítnutí do našich každodenních životů nevyhnutelné. Pomocí metafor si vytváříme spojitosti mezi našimi myšlenkami nebo jimi popisujeme své pocity a emoce. Zkoumáním metafor, které běžně používáme, můžeme právě lépe porozumět svému myšlení, jednání, pocitům nebo emocím.

Ve své diplomové práci vycházím z teorie konceptuální metafory a opírám se především o práci George Lakoffa a Marka Johnsona. Věnuji se nejprve metaforice ve spojitosti s poruchami autistického spektra. První metafory spojené s autismem se objevily už v 60. letech 20. století s minimální vědomostí toho, co poruchy způsobuje. Vinit z příčiny autismu „chladné matky“ zní až hereticky, přesto jsou i takové metafory v dnešních textech stále živé. Až v posledních letech se naproti dominantnímu neurotypickému narativu objevuje narativ „autistický“. Hlasy lidí na spektru se tak začínají v diskursu autismu více prosazovat a můžeme říci, že mají potenciál formovat pojetí těchto poruch i v rámci široké veřejnosti. Proti sobě tu tedy stojí dva úhly pohledu a dva způsoby vyjadřování o autismu, zvnějšku (z pohledu neurotypické společnosti) a zevnitř (z pohledu lidí s poruchou autistického spektra). Oba pohledy jsou prostoupeny metaforickými koncepty pojetí poruchy. V práci tedy představuji jak metafory neurotypické – metafory, o kterých lze říci, že jsou obecně dominantnější – tak i v opozici k nim metafory autistické, které jsou typické pro autistickou komunitu.

Protože je téma metaforizace poruch autistického spektra široké, zaměřuji se dále ve své práci na medializaci těchto poruch a jejich reprezentaci v neoborných online médiích. Vycházím přitom ze dvou stěžejních studií, a to ze studie Avery Holtona a kolektivu (2014) a studie Nan Yu a Laury Farrell (2020). Na jejich základě představuji způsoby, jakými se o poruchách autistického spektra píše a jak můžeme tyto způsoby kategorizovat. Zároveň jejich přístup propojuji s probranou metaforikou a uvádím příklady z českých neoborných online médií.

Cílem mé práce je především poskytnout vhled do problematiky metaforizace poruch autistického spektra a způsobu jejich medializace. Metafora je základním prostředkem, který strukturuje náš konceptuální systém, na němž je založeno naše myšlení i jednání. Dopad metaforizace na naši každodenní žitou skutečnost je tak neopomenutelný, a proto je v práci diskutován i ten.

Hned v úvodu považuji za nutné vyjasnit si terminologii, kterou v práci používám, a osvětlit mou volbu slov. „Poruchy autistického spektra“ (zkráceně PAS) spadají dle Mezinárodní klasifikace nemocí pod pervazivně vývojové poruchy¹ (MKN-10, 2021). Do skupiny těchto poruch se řadí například dětský autismus, atypický autismus nebo Aspergerův syndrom. Ve své práci převážně používám označení „poruchy autistického spektra“, které v některých případech zkracuji pod obecný pojem „autismus“. Citlivým tématem je i pojmenování člověka s poruchou autistického spektra. Neexistuje jednoznačná shoda ohledně označení a to je předmětem mnoha debat. Ve své práci jsem se rozhodla vyvarovat pojmu „autista“, který s sebou v posledních letech nese dle mého názoru silné negativní konotace. Jako vhodnější varianty jsem zvolila označení jako „člověk s poruchou autistického spektra“, „člověk na spektru“ a v několika případech „autistický jedinec“.

---

¹ Viz MKN-10 2021, dostupné z <https://mkn10.uzis.cz/prohlizec/F80-F89> pod kódem F84 „Skupina těchto poruch je charakterizována kvalitativním porušením reciproční sociální interakce na úrovni komunikace a omezeným, stereotypním a opakujícím se souborem zájmů a činností. Tyto kvalitativní abnormality jsou pervazivním rysem chování jedince v každé situaci“ (MKN-10, 2021).

2 Metafora a metaforizace PAS

S definicí metafory se poprvé pravděpodobně seznámíme už na základní škole, a to s největší pravděpodobností v podobě výroku „metafora je přenesení významu na základě vnitřní nebo vnější podobnosti“ v rámci výuky českého jazyka a literatury. Stejně jako jiné rétorické figury je nám prvně většinou představena jako básnický prostředek. Metafory máme tedy potom často zažité jako něco, s čím do kontaktu úplně běžně nepřijdeme, jako něco, co spadá do sféry uměleckého vyjadřování. Sémiotika, vedle filosofie jazyka a kognitivní lingvistiky, nám tradičně nabízí analytičtější a systematičtější uchopení řečových figur – mimo jiné i právě metafory (Eco & Paci, 1983).

Tato práce se v první řadě opírá o definici metafory, jak ji ve svém zásadním díle *Metafory, kterými žijeme*, které v originále poprvé vyšlo v roce 1980, představili George Lakoff a Mark Johnson. Autoři doslova uvádějí, že „podstatou metafory je chápání a prožívání jednoho druhu věci z hlediska jiné věci“ (Lakoff & Johnson, 2002, s. 17). Samotná formulace a použití pojmů „chápání“ a „prožívání“ naznačuje, že metafora v jejich pojetí není zdaleka tak pasivní a její užití není tak vědomé, jak se může někdy jevit. Lakoff a Johnson vnímají metaforu nikoli jako okrajovou jazykovou záležitost, ale naopak jako něco ústředního, co „prostupuje celý náš každodenní život, a to nejenom v jazyce, nýbrž i v myšlení a činnosti“ (Lakoff & Johnson, 2002, s. 15).

Jak uvádí Lakoff a Johnson (2002, s. 15), „naš obvyčejný pojmový systém, v jehož rámci jednak myslíme, jednak i jednáme, má v podstatě metaforickou povahu“. Síť našich pojmů utváří z velké části naši skutečnost a metafory jsou neodmyslitelnou součástí této sítě. Zakládají se na naší zkušenosti, a jakmile jednou zapadnou do našeho repertoáru, těžko se mění. Metafory tak v perspektivě autorů z velké části vymezují naši žitou skutečnost.

Pravděpodobně bychom našly metafory, které by byly platné ve více jazycích, ale jsou také metafory, které mohou být dosti specifické pro určitý jazyk, kulturu či jen omezenou skupinu lidí. Metafora může být prostředkem pro vymezení společenské reality, pro vyrovnání se se svým kulturním prostředím (Lakoff & Johnson, 2002, s. 35–38). Podle Vaňkové (2007) žijeme v určitém jazykovém společenství, které je ve vytváření si našeho obrazu světa naprosto zásadní, ukotvuje nás v našem prostředí.

Jazykověda (uvědomujíc si, že je především vědou o člověku) hledá způsoby, jak ukázat, čím „věci“ i „slova“ pro člověka jsou, co pro něho znamenají, jaké mají místo v kontextu jeho přirozeného světa – a jak se to vše jeví v jazyce,“ tím pro nás může být „zdrojem nenahraditelných poznatků a náhledů: to, „jak mluvíme“, může podávat svědectví o různých dimenzích našeho lidství: o naší kognitivitě, o kulturní podmíněnosti jazyků (i přístupu ke světu), o vývoji lidské společnosti (nebo konkrétního lidského společenství) a vůbec o lidském vztahu ke skutečnosti (Vaňková, 2007, s. 13–14).

Cílem této práce je prozkoumat aspekty problematiky vztahu metafor a poruch autistického spektra. Můžeme říci, že výchozím bodem je zde to, že dochází k jistému „metaforickému vyrovnání“ se s autismem u neurotypických lidí, pro které je PAS něco vzdáleného, možná až neuchopitelného, a také u lidí na spektru, kteří „čelí“ neurotypickým metaforám. Lidé na spektru pak svými metaforami vyhraňují poruchy autistického spektra zevnitř. Ačkoliv mají lidé s poruchou autistického spektra pochopitelně mnohem blíže k PAS než neurotypičtí lidé, představují v naší kultuře minoritní skupinu, což samozřejmě dává přednost většinovým (neurotypickým) metaforám.

„Právě metafora jsou důležitým prostředkem, který vypovídá o tom, co se v naší mysli děje (nejen s jazykem)“ (Nebeská, 2005 in Vaňková et al., 2005, s. 106). Používáme je v běžném vyjadřování a jejich prostřednictvím se vztahujeme ke světu. Takové kognitivní pojetí metafor se především ve své šíři odchyluje a vzdaluje od tradičního jazykovědného či literárněvědného pojetí. Nejde jen o přenesené pojmenování, ale spíše o samotný „princip, jímž je utvářena naše kognitivita; a který nám umožňuje [...] myslit nemyslitelné a vyslovovat nevyslovitelné“ (Vaňková, 2007, s. 68).

Můžeme shrnout, že práce ve svém pojetí metafor vychází především z kanonického díla Lakoffa a Johnsona *Metafory, kterými žijeme*. Metafora není vnímána pouze jako okrajová jazyková záležitost, ale je jí přisouzena zásadní role ve vymezení naší žité skutečnosti. Je neoddělitelná od naší každodennosti a pomáhá nám vyrovnávat se s kulturním prostředím, v němž žijeme. Pomocí metafor se tak pochopitelně vyrovnáváme i s poruchami autistického spektra.

2.1 Teorie konceptuální metafor

V teorii metafor vychází práce z kognitivní lingvistiky a jejího pojetí konceptuální metafor. Vysvětlíme si, jak je metafora v jejím rámci pojímána, co je vůbec konceptuální

metafora a jaké její druhy můžeme rozlišit. Nebeská (2005 in Vaňková et al., 2005) formuluje čtyři základní postuláty kognitivního pojetí metafor:

1. Metafora je především záležitostí pojmotvorných procesů, jazykové vyjádření je druhotné.
2. Metaforičnost je nikoli okrajovým, ale podstatným rysem pojmového systému člověka.
3. Kognitivní přístup k metaforám akcentuje jejich motivaci.
4. Daleko významnější roli, než se předpokládalo, hraje v našem myšlení zkušenost lidského těla, zkušenost zprostředkovaná smysly (s. 99).

Obdobné pojetí metafory jsme si popsali už u Lakoffa a Johnsona (2002) a našli bychom ho i u Vaňkové (2005, 2007, 2018). Podle té je metafora z pohledu kognitivní lingvistiky především „záležitostí pojmovou a pojmotvornou“, kdy „v rámci jedné pojmové metafory se může reálně vyskytovat množství různých jazykových realizací“ (Vaňková, 2007, s. 69). Metafora v tomto pojetí především pak není jen záležitostí našeho jazyka, ale jak už bylo zmíněno výše „naš obvyčejný pojmový systém [...] má v podstatě metaforickou povahu“ (Lakoff & Johnson, 2002, s. 15) Právě na pojmovém (konceptuálním) systému se zakládá naše myšlení a jednání. „Jestliže metaforické výrazy našeho jazyka jsou vázány na metaforické pojmy systematicky, lze využít metaforických jazykových výrazů pro zkoumání povahy metaforických pojmů a postihnout tímto způsobem metaforickou povahu našich činností“ (Lakoff & Johnson, 2002, s. 19).

Kognitivní lingvistika vnímá metaforu především jako aspekt pojmotvorných procesů a vyzdvihuje její podstatnost v našem konceptuálním systému, na jehož základě myslíme a jednáme. Metaforu tak můžeme využít jako prostředek ke zkoumání charakteru našeho pojmového systému a osvětlit si tak naše myšlení a činy. Lakoff a Johnson (2002) rozlišují několik typů konceptuálních metafor, na které se zaměříme v následující kapitole.

2.1.1 Strukturální, orientační a ontologické metafor

Konceptuální metaforu vycházejí z naší každodenní zkušenosti. V případě některých metafor něco přeneseně pojmenováváme něčím jiným, některé metaforu vycházejí z orientace v prostoru středně velkých těles nebo z naší tělesné zkušenosti. Podle různé povahy metaforu můžeme na základě práce Lakoffa a Johnsona (2002) rozlišit tři typy metafor: strukturální, orientační a ontologické. Kapitola se postupně věnuje každému ze tří typů a jejich vysvětlení.

Jestliže něco přeneseně pojmenováváme něčím jiným, znamená to, že to něco vnímáme jako to druhé. Poznání se přenáší ze zdrojové oblasti do cílové (např. zdrojová oblast může být oheň a cílová oblast hněv – vzplanul, tváře mu hořely). Takové metafory Lakoff a Johnson (2002) označují za strukturální (jeden pojem metaforicky strukturuje druhý pojem) a proces přenosu struktury ze zdrojové oblasti do cílové oblasti se nazývá mapování. Zdrojová oblast bývá konkrétní, může vycházet například ze smyslové zkušenosti. Naproti tomu je cílová oblast spíše abstraktní a hůře představitelná, právě proto se vyjadřuje metaforou (Vaňková uvádí jako příklad emoce nebo procesy intelektuální povahy). Pojetí sporu jako války (např. zaútočit na postavení, neobhajitelná, zvítězit, získat půdu) nebo času jako peněz (např. plýtvat časem, ušetřit spoustu hodin, naložit s časem, stálo mě to celou hodinu, investovat čas, zbývá dost času, věnovat čas) jsou dobrými příklady těchto metafor (Lakoff & Johnson, 2002, s. 19–20). Čas je abstraktní koncept, který v naší kultuře vnímáme jako cennost, peníze, čímž ho můžeme uchopit konkrétněji a jazykově s ním zacházet. Čas a peníze spolu úzce souvisejí, což strukturuje naši každodenní zkušenost – jak s časem i penězi zacházíme, jakou jim přiřítáme důležitost; takové jednání je typické pro naši západní industrializovanou společnost, v některých kulturách taková spojitost neexistuje a z podstaty není ani nutná. „Konvenční způsob myšlení o jazyce způsobuje, že je někdy těžké představit si, že by jazyk nemusel být v souladu se skutečností“ (Lakoff & Johnson, 2002, s. 23). Snadno se nám tedy může stát, že metafory v našem běžném vyjadřování zcela přehlédneme. Za příklad si můžeme uvést metaforu potrubí, když mluvíme o jazyce, myšlenkách či komunikaci (např. podat vysvětlení, došlo mi to, máš dobrý nápad, přináší něco nového, dát myšlenku do slov; tamtéž). Lakoff a Johnson (2002) dodávají, že ačkoliv nám metaforické pojmy dané abstraktní věci pomáhají uchopit a vyjádřit, nikdy nejsou dostačující, nikdy nám nezprostředkují veškeré aspekty těch daných věcí (např. sporu nebo času).

Druhým typem jsou orientační metafory. Vycházejí z naší orientace v prostoru a jsou založené na dvojicích opozičních pojmů (např. nahoře – dole, uvnitř – vně, vpředu – vzadu apod.). Jako příklad časté zdrojové oblasti v rámci metaforičnosti naší pojmové soustavy si můžeme uvést vertikálnost – to, co je nahoře/výše, obvykle vnímáme jako dobré, šťastnější, zdravější atd. (vnímáme, že šťastný je nahoře, což vede k metaforám typu: zvedla se mu nálada – směr vzhůru, také skáče radostí, lezeme po karierním žebříčku), to, co je dole/níže, pojímáme jako špatné, smutnější, nemocné atd. (pojetí – smutný je dole – vede

k metaforám typu: vypadal sklesle, upadl do deprese, moje nálada klesala – směr dolů). Mezi další příklady bychom mohli zařadit: vysoká/nízká životní úroveň, je na vrcholu, je na dně, vstává brzy ráno, upadl do spánku, klesla do mdlob, na vrcholu zdraví, jde to s ním dolů... (další příklady viz Lakoff & Johnson, 2002, s. 27–30); vertikálnost v češtině můžeme dobře vnímat i u slov s předponami „nad“ a „pod“ (Nebeská, 2005 in Vaňková et al., 2005, s. 103–104). „Metafory vytvářejí v naší mysli celé systémy působící na naše myšlení a rozumění světu;“ na základě centrálního metaforického konceptu můžeme rozvíjet metafory další, což nás dostává k metaforičnosti celého našeho pojmového systému (Nebeská, 2005 in Vaňková et al., 2005, s. 103). Co se týče orientačních metafor, jsou podmíněné jak fyzicky, tak ale i kulturně a pro každou kulturu tak mohou být jiné (Lakoff & Johnson, 2002, s. 27). Metaforický systém je koherentní s hluboce zakořeněnými kulturními hodnotami, některé další s ním ale nemusí korespondovat; navíc záleží i na aktuálních prioritách daných kultur, subkultur či jiných skupin (Lakoff & Johnson, 2002, s. 36). Jsou systematické, nikoli náhodné. Můžeme říci, že je zde nějaký „koherentní vzorec“, na jehož základě vznikají, i přestože mohou mít dosti odlišné zkušenostní báze.

Posledním typem jsou metafory ontologické (metafory entit a substancí), které mají svůj základ v naší zkušenosti s konkrétními hmatatelnými věcmi, fyzikálními objekty a látkami, a které opět aplikujeme na slovně hůře uchopitelné. „Chápání zkušeností jakožto objektů a látek nám umožňuje vyčleňovat části lidské zkušenosti a zacházet s nimi jako s nespojitými (diskrétními) entitami nebo jako se substancemi jednoho a téhož druhu“ (Lakoff & Johnson, 2002, s. 39). Vaňková (2007) uvádí jako příklad křehkou psychiku (metafora křehké věci) nebo rozbití vztahu (metafora stroje), kdy „zacházíme s abstraktními pojmy spjatými s vědomím či psychikou tak, jako by šlo o konkrétní“ (Vaňková, 2007, s. 71). Ontologické metafory nám pomáhají vypořádat se racionálním způsobem s naší zkušeností (Lakoff & Johnson, 2002, s. 40). Lakoff a Johnson (2002, s. 40–41) jako příklady nabízejí okruhy ontologických metafor jako odkazování, kvantifikace, identifikace aspektů, identifikace příčin, stanovení cílů a motivace činností... Velmi častá je metafora nádoby, která se odvíjí od našeho pojetí sebe samých jako jakési nádoby – tělesné schránky, která má svůj povrch, své hranice a nějaký vnitřní prostor. Mezi ontologické metafory řadíme i personifikaci – něco na sebe přejímá povahu lidské bytosti. Personifikace „jsou extenze ontologických metafor a umožňují nám dávat jistý smysl jevům v našem světě v lidských termínech“ (Lakoff & Johnson, 2002, s. 48).

Metafora není jedinou rétorickou figurou, která strukturuje náš jazyk, myšlení a jednání, jinými slovy naše kognitivní dispozice. Ostatní nejsou předmětem mého zkoumání, ale s odkazem na práci Lakoffa a Johnsona (2002) můžeme zmínit například metonymii². Na závěr můžeme shrnout, že konceptuální metafory vycházejí z naší každodenní tělesné zkušenosti (dle Nebeské pak nejčastěji ze zkušenosti s přírodou; Nebeská, 2005 in Vaňková et al., 2005, s. 104) a z naší orientace v prostoru. Můžeme rozlišit mezi metaforami strukturálními, orientačními a ontologickými. Teorii konceptuálních metafor doplňuje teorie konceptuálních schémat, která je osvětlena ještě níže. Původ a motivace konceptuálních schémat jsou stejné jako u konceptuálních metafor, vycházejí tedy z naší zkušenosti i orientace v prostoru, ale jedná se o celá mentální či představová schémata, která ukládají klíčové zkušenosti, jichž je jen několik (Nebeská, 2005 in Vaňková et al., 2005, s. 105). Nebeská (2005 in Vaňková et al., 2005) uvádí jako příklad už výše zmíněný koncept nádoby, na jehož základě mluvíme a myslíme o něčem jako o „uzavřeném prostoru, který má vnitřek, hranice, vnějšek“ (tamtéž). Dalším příkladem je koncept cesty, kdy mluvíme o jejím počátku, průběhu a cíli. Oba tyto koncepty jsou úzce spjaté s naší žitou fyzickou realitou, přesněji s naší tělesností. Své vlastní tělo vnímáme jako nádobu, což se potom přenáší do našeho vnímání dalších věcí kolem nás a toho, jak se o nich vyjadřujeme (tamtéž).

2.2 Metafory ve spojitosti s poruchami autistického spektra

Pokud něčemu zcela nerozumíme a nedokážeme říct, kde má něco svůj původ, je větší pravděpodobnost, že si kolem takové věci vytvoříme více metafor (Herek, 2009). Susan Sonntag (1990) ve svém textu píše, že velké množství metafor, které jsme si kolem poruch autistického spektra vystavěly, je způsobeno právě tím, že neznáme jeho příčinu. Ačkoliv se nejedná o fatální nemoc, přirovnává Sonntag (1990) PAS v případě metafor k nevléčitelným chorobám, např. k rakovině. „Metaforické pasti, které deformují zkušenost někoho, kdo má rakovinu, mají velice reálné důsledky“ (Sonntag, 1990, s. 102) a to samé platí i pro jedince na autistickém spektru. Jejich porucha je celoživotní a nevléčitelná. Vzhledem k tomu, že žijeme v moderní době, kdy se dá většina nemocí vyléčit a kdy si těžko

---

² Metonymie stejně jako metafora strukturuje náš jazyk, myšlení a jednání. Stejně jako metafory jsou i metonymie zakotveny v naší zkušenosti, jsou systematické, nikoli nahodilé, ale liší se ve své podstatě procesu. O metonymii mluvíme, když „užíváme jedné entity k tomu, aby odkazovala na jinou, která má vůči ní jistý vztah“ (např. *dělá do novin, rád čte Shakespeara...* a také případy, kdy část zastupuje celek, výrobce výrobek apod.; Lakoff & Johnson, 2002, s. 49).

připouštíme něco, co se vyléčit, anebo minimálně vysvětlit nedá, stává se taková neléčitelná porucha „tajemnou“, což metaforizaci přizívuje.

2.2.1 Metafora překážky

Metafora překážky je jedna z nejstarších, která je s poruchami autistického spektra spjata. Úzce souvisí s myšlenkou autismu odděleného od autistického jedince, která je společná vícero metafor. Autismus je pojat jako fyzická překážka, která stojí mezi normálním dítětem a okolním světem. První zmínky bychom dohledali už v 60. letech minulého století, kdy poruchy autistického spektra nebyly úplně prozkoumanou oblastí a teprve se rodily nové teorie, které se snažily autismus vysvětlit a definovat. Jednu z takových myšlenek formovala teorie Bruna Bettelheima (1967), ve které vyšel z předchozí práce Lea Kanner (1943). Za autismus podle nich mohly „chladné matky“, tzv. *refrigerator mothers*. Lidé s PAS potom nejsou podle jejich pojetí ani lidé, ale pouhé prázdné nepřístupné pevnosti, schránky. Tuto svou pevnost si děti vytvořily samy, aby se ochránily před svými rodiči a jejich špatnou výchovou. Metafory se budují kolem jejich prázdnoty, jinakosti a nelidskosti. Takový přístup vytvořil dosti dramatický narativ, který vyvolával rozporuplné emoce. Tento narativ podle Mitzi Waltz (2003) přetrval tak dlouhou dobu nikoliv pro svou faktickou hodnotu, ale právě především díky své estetizující až romantizující povaze. S novými poznatky se postupem času formovalo nové méně radikální pojetí. Přineslo myšlenku toho, že lidé na spektru jsou „normální lidé“ uvězněni v nedobytné pevnosti čekající na vysvobození a kontakt zvenčí. Často se setkáme s větami typu: „Žije si ve svém vlastním světě“. Autismus jako by potom nebyl v člověku, ale člověk za jeho stěnou (zde se nám dobře ukazuje výše zmíněná dvojí metafora: autismus jako překážka, ale i porucha odtržená od člověka na spektru). Jako ilustrující příklad lze uvést v České republice působící organizaci *Za sklem* (www.zasklem.com), která má ve svém mottu: „Lidé s poruchou autistického spektra (PAS) potřebují podporu a pomoc, aby mohli žít ‚mezi námi‘. Organizace *Za sklem* jim v tomto nelehkém úkolu pomáhá“ (Za sklem, 2019). Samotný název společnosti je dobrým příkladem metaforického pojetí autismu jako překážky. Co se týče textu motta, použití spojení „mezi námi“ představuje lidi na spektru jako nezapadající nebo jako „z jiného světa“. Jak starší, tak i novější pojetí implikuje existenci (snad „romantického“) hrdiny.

Člověk na spektru je zde definován jako někdo, kdo čeká na svého „osvoboditele“, a je tak otázkou, zda by se měl osvobodit sám, anebo je zapotřebí nějaký „hrdina“ zvenčí (např. terapeut, rodič, učitel). Člověk sám „bojující“ se svým autismem je hrdinou, ale ten, kdo se mu na jeho trnité cestě snaží pomáhat a zasvěcuje svůj život tomuto poslání, se najednou stává hrdinou ještě větším a důležitějším (Waltz, 2003). Lidé, kteří se jedincům s PAS snaží pomoci, jsou tak v textech opěvováni a jejich role je často silně adorována. Hrdina nemusí být pouze člověk, ale může být ztělesněn například i skrze metodu. Podle Waltz (2003) může být koncept hrdiny vyjádřen prostřednictvím metafory „klíče“ (a zámku), který odemyká nepřístupnou pevnost. Přičemž „klíč“ zde představuje výše zmíněný aspekt vnějšího vlivu. „Klíč“ je něco vnějšího, co se snaží dostat dovnitř k tomu, co je tam uzamčené, a potenciálně tuto „věc“ osvobodit. Jak již bylo uvedeno, „klíč“ pro nás představuje koncept hrdiny a „věcí“ máme v tomto případě na mysli normální dítě uvězněné za zdmi nedobytné pevnosti autismu. Hrdina koná hrdinské činy, které jsou stejně jako on opěvovány, čímž své spasitelské hodnoty kromě terapeuta, lékaře nebo učitele nabývá i samotná terapie, léčba, vzdělání apod. Popisování těchto činností jako hrdinských může mít v důsledku zhoubný efekt. „Nejenže staví lidi s autismem do pozice někoho, kdo se vymyká normě a kdo tedy potřebuje normalizovat, ale také má tendenci podpořit přístup ‚hraní si na hrdinu‘ při hledání léku“ (Waltz, 2003, s. 4). Podle Waltz (2003) je tento přístup také jedním z důvodů, proč byli lidé na spektru vystaveni tak velkému množství různých pokusů o vyléčení autismu, a to např. od různých výchovných programů po netestovaná léčiva.

Metafora překážky znázorňuje autismus jako fyzickou překážku, kterou je potřeba překonat. Výše jsme si uvedli starší a radikálnější pojetí, kdy lidé na spektru nejsou například podle Bettelheima (1967) už ani lidé, ale jen prázdné schránky. Novější a střídmejší pohled je, že člověk s poruchou autistického spektra je normální jedinec uvězněný za stěnami autismu. Takový jedinec pak čeká na svého „osvoboditele“. Koncept hrdiny s sebou přináší další metafory a pro lidi s PAS i reálné důsledky na jejich životnou skutečnost, z nichž jsme si jmenovali například pokusy s netestovanými léčivy nebo pochybné výchovné programy. Zásadní je také spojitost metafory překážky s metaforou autismu odtrženého od autistického jedince, která spolu provazuje i další metafory, kterým se budeme věnovat v následujících odstavcích.

2.2.2 Válečné metafory

Další častou formou používaných figur jsou metafory války a obecně boje. Autismus je brán jako něco, co „okupuje“ či „obléhá“ jinak normálního člověka (většinou se navíc jedná o dítě). Metafora války je v případě autismu použita podobně, jako když mluvíme o rakovině a říkáme, že někdo bojuje s rakovinou nebo že prohrál svůj boj s rakovinou (Sonntag, 1990). Pojetí autismu jako války se promítá i do názvu organizací (např. *Fighting Autism*, *Defeat Autism*). Ve válce proti autismu se nebojuje jen na úrovni jednotlivců, ale bojuje proti němu celá společnost. Boj se pak především týká neautistických příbuzných, odborníků a organizací, kteří jsou nejčastěji ti, kteří bojují. Autismus je tím opět oddělen od člověka s poruchou autistického spektra jako něco, co ho unáší (viz metafora únosu níže) od jeho normálního já a čeho je třeba se zbavit. Jak už jsme naznačili výše, autismu se člověk na spektru nezabavuje sám, ale je ho zbavován (např. svými rodiči, terapeuti, lékaři). Tyto metafory úzce souvisejí s výše zmiňovanými metaforami překážky a konceptem hrdiny, protože je-li někdo uvězněn v nedobytné pevnosti, musíme ji obléhat, napadat, či jinak konfrontovat protivníka. Texty prostřednictvím této metafory vyzývají čtenáře k tomu, aby prolomili překážku autismu, dostali se do konfrontace s jím samotným, napadli ho a autistického jedince od něj osvobodili (Waltz, 2003).

2.2.3 Metafora únosu

Jak už jsme si uvedli v předchozím odstavci, autismus může být vnímán jako únosce, který drží v zajetí jinak normální dítě. Tato metaforika nám dobře ilustruje příklad personifikace, o které jsme mluvili s odkazem na práci Lakoffa a Johnsona (2002) v kapitole věnované definici metafory. V případě metafory únosu autismus unáší dítě, které je ale jinak fyzicky přítomné. Rodiče jsou ve spojitosti s tímto pojetím často vyzýváni, aby hledali léčbu a nenechali se okrást o své (jinak zdravé) dítě. V USA v roce 2007 proběhla pod záštitou *NYU The Child Study Center* kampaň, kdy se v ulicích vylepovaly letáky adresované rodičům dětí s poruchou autistického spektra. Jejich text byl koncipovaný jako požadavek výkupného, pod kterým byl namísto klasického podpisu podepsaný Autismus. Iniciativa sklidila ohromnou vlnu negativní kritiky a projekt s účelem rozšířit povědomí o mentálním zdraví dětí byl s neúspěchem předčasně ukončen. Jako i v předchozích příkladech konceptuálních metafor spojených s PAS můžeme i tady pozorovat oddělení autismu od autistického jedince. V případě zmíněných letáků autismus stojí dokonce sám za sebe

jako by byl člověk, který navíc požaduje od rodičů dětí s PAS výkupné. Je tu jednoznačně vyličen jako něco negativního a škodlivého, proti čemu by se mělo zakročit a bojovat.

2.2.4 Metafora lidské vs. zvířecí přirozenosti

Metaforika rozdílu lidské a zvířecí přirozenosti je v autistickém narativu častá, i když se o ní podle Waltz (2003) méně mluví. Lidé na spektru jsou často nahlíženi jako velmi odlišní od většiny a někdy až jako nelidští. Tento pohled má dva póly. Na jedné straně se na člověka s autismem můžeme dívat jako na nelidského v tom smyslu, že se více než normálnímu člověku podobá zvířeti, a tedy ho spíše degradovat. Na druhém pólu je člověk na spektru, dost možná savant³, který má nadpřirozené schopnosti a je „víc než člověk“. V této kapitole se zaměříme pouze na první případ, tedy na pojetí člověka na spektru jako „méně než člověka“ se zvířecí povahou. Druhému pohledu je prostor věnován později, v kapitole zaměřené na rozdíl mezi neurodiverzními (autistickými) a neurotypickými metaforami.

Již v odstavci výše o metafoře překážky byla zmínka o nelidskosti dětí s autismem, která odkazovala na Bettelheimův přístup k PAS. Ten u dětí s autismem doslova mluví o jejich „odlidštění“⁴ (Bettelheim, 1967, s. 7). Frances Tustin, významná psychoterapeutka, která vycházela z psychoanalýzy a věnovala se možnostem léčby dětí s poruchou autistického spektra, dovádí toto pojetí ještě dál a děti dokonce nazvala „zrůdami“⁵ (Tustin, 1992 in Waltz, 2003, s. 4). Waltz (2003) zmiňuje reálné důsledky, jaké autismus pojatý jako nelidská, ba až zvířecí porucha může mít. Cílem léčby je, aby se člověk s PAS přiblížil, anebo možná spíše podřídil nějaké společensky přijatelné normě. Taková změna může proběhnout i jen navenek a nejsnazší cestou je tak podle Waltz (2003) modifikace chování daného jedince. B. F. Skinner, známý americký behaviorální psycholog, představil v 70. letech minulého století teorii operantní podmiňování. Zakládá se na principu posilování a trestů a u zvířat se osvědčila jako účinná výchovná metoda. Skinnerova (1971) práce ovšem sklídila z etických důvodů vlnu kritiky. Ačkoliv se tak téma operantního podmiňování může jevit jako tabu, zdá se, že je takový přístup v některých případech u zvířat

---

³ Česky se savant někdy označuje za učence a mluví se o syndromu učence. Ten může „postihnout“ člověka s mentálním postižením, který je v nějaké oblasti nadprůměrně talentovaný a dalece předčí v dané oblasti i člověka bez mentální retardace.

⁴ Z angl. *dehumanization*

⁵ Z angl. *monsters*

a „nenormálních“ jedinců (v našem případě dětí s poruchou autistického spektra) přijatelný a je předmětem vícera programů pro zdárné začlenění lidí s poruchou autistického spektra do společnosti (Waltz, 2003, s. 4).⁶

V druhé řadě potom Waltz (2003) mluví o „zabití z milosti“. Existují případy, kdy se opatrovník člověka s PAS rozhodně zabitím ukončit jeho trápení. Waltz (2003, s. 5) uvádí, že pečovatele v případě zabití z milosti málokdy stihne trest, protože je snadné politovat jejich situaci a devalvovat oběť. Podle nejnovější studie Guan a kolektivu (2021) bývá ale nejčastější příčinou zabití nezvladatelný stres, kterému jsou rodiče nebo opatrovatelé při péči o autistické dítě vystaveni. Nemění to však nic na faktu, že jsou děti s PAS častěji obětmi špatného zacházení a domácího násilí; od roku 2000 do roku 2019 bylo rodiči nebo svými opatrovateli v USA zabito 52 dětí (Guan et al., 2021). Waltz (2003) ve svém textu dle mého názoru opomíjí ještě druhou stranu mince, která v rámci toho, jak se píše o autismu, stále souvisí s metaforou lidského vs. zvířecího. Existují totiž také případy, kdy autistický jedinec zabije svého opatrovníka. Většinou se jedná o situaci, kdy matka zůstane v domácnosti sama se svým dospívajícím špatně zvladatelným autistickým synem, který ji pak v záchvatu agrese zabije (Třešňák, 2017).

V neposlední řadě se s metaforikou rozdílnosti lidského a zvířecího setkáme i v textech lidí s PAS. Klíčovým případem je Temple Grandin, která je veřejně známou představitelkou osvěty o poruchách autistického spektra a jí samotné byl diagnostikovaný Aspergerův syndrom (PAS). Ve své vlastní vědecké práci se věnuje chování hospodářských zvířat a v některých svých textech porovnává lidskou a zvířecí mentální aktivitu. Grandin (1998) v jednom ze svých článků píše, že jako člověk s autismem si připadá jako „jiný druh: napůl člověk, napůl zvíře. Emoce autistických jedinců se možná více podobají těm zvířecím“ (Grandin, 1998). Jako jediný ze všech výše uvedených případů nemá tento negativní konotaci. V rámci neurodiverzních metafor se nejedná o neobvyklý příklad, čemuž se budeme věnovat níže.

---

⁶ Waltz (2003) ve svém textu uvádí, že učení podmiňováním není přípustné u lidí ani zvířat, ale u dětí s autismem se stále v některých programech na jejich „normalizaci“ praktikuje. Odkazuje přitom na organizaci, která se vyhranila vůči tomuto problému. Neuvádí však název organizace ani nemluví přímo o zemích, ve kterých je učení podmiňováním zakázáno nebo naopak (minimálně v některých případech) stále povoleno.

Metafora lidské vs. zvířecí přirozenosti je v diskursu autismu častá a má své dva póly – člověk s PAS jako zvíře – někdo, kdo je méně než normální člověk – a člověk s PAS jako savant s nadpřirozenými schopnostmi, přičemž tato kapitola se věnovala první z možností. Pojetí autistického jedince jako nelidského pro něj může mít reálné důsledky, ať už mluvíme o způsobech, jakým je začleňován do společnosti a normalizován, anebo o zabitích z milosti. Waltz (2003, s. 5) doslova píše, že s lidmi s PAS je někdy zacházeno jako se zvířaty.

2.2.5 Metafora hlavolamu

Waltz (2003) v tomto duchu zmiňuje ještě metafory, které autismus zobrazují jako nějaký rébus, puzzle nebo skládačku. Symbol puzzle je v diskursu autismu velmi diskutovaný (např. Waltz, 2003; Gernsbacher et al., 2018; Jessop, 2019). Diskuse probíhá mezi „těmi, kteří používání symbolu puzzle podporují, a těmi, kterých se přímo týká a podle kterých s sebou nese negativní asociace“ (Gernsbacher et al., 2018). Studie Gernsbachera a kolektivu (2018) zaměřená na názor široké veřejnosti, ukázala, že symbol puzzle opravdu vyvolává negativní asociace (nedokonalost, necelistvost, nejistota, obtížnost, pocit, že něco chybí). Přes veškerou kritiku se symbol puzzle stále často objevuje.⁷ Metafora puzzle kopíruje nám už známý koncept problému uvnitř, ale řešení vně. Autismus je představen jako hlavolam, který potřebuje vyřešit, k čemuž se opět váže i někdo, kdo dílky skládačky vrátí zase zpátky do sebe. Můžeme ho v návaznosti na předchozí část textu práce nazvat jakýmsi hrdinou. Waltz (2003) dodává, že v lidech na spektru může tato metafora vyvolávat pochybnosti o jejich „lidskosti“ a pocity neúplnosti s tím, že je potřeba, aby je někdo napravil. Tuto domněnku potvrzuje ve své stati *Don't Mourn for Us*, které se budeme věnovat níže v kapitole pojednávající o rozdílu neurotypických a neurodiverzních metafor, Jim Sinclair (2012), který má diagnostikovanou poruchu autistického spektra.

2.2.6 Metafora smrti

Herek (2009, s. 128) mluví o tom, že být diagnostikován s „mystickou“ nemocí se často rovná umírání. Vzhledem k tomu, že autismus je takto „záhadný“ a nevléčitelný, můžeme se uchýlovat právě k této metafoře. Autismus může být brán jako smrt, nebo dokonce horší než smrt. Do roku 2018 byl na webu www.liveslosttoautism.blogspot.com aktivní blog *Lives Lost to Autism*, na kterém se přepisovala předčasná úmrtí lidí na spektru

---

⁷ Puzzle má ve svém znaku i *Autism Speaks*, největší americká organizace věnující se osvětě a výzkumu autismu.

právě samotnému autismu. V posledním článku ze 14. srpna 2018 je zmínka o tom, že autismus snižuje průměrný věk o polovinu, tzn. přibližně na 36 let (Taylor, 2018). Cílem blogu bylo představit autismus jako život ohrožující poruchu, kdy autismus představuje smrt a léčba představuje život.

Abychom si shrnuli výše uvedené časté metafory spojené s poruchami autistického spektra, můžeme říci, že všechny vycházejí z našich snah o vysvětlení si a pochopení něčeho, co je pro nás „mystické“. Autismus je jakožto nevyléčitelná porucha oříškem pro současnou medicínu. Metaforu války, únosu, překážky, smrti a dalších výše zmíněných spojuje jeden společný jmenovatel, a to odtržení autismu od člověka na spektru. To u lidí s poruchou autistického spektra vyvolává pocity méněcennosti a vyčlenění ze společnosti (Waltz, 2003). Toto oddělení člověka a poruchy vyvíjí tlak i na rodiče dětí s PAS, protože podporuje snahy o nalezení léčby a celkového vyléčení dítěte – osvobození jeho „normálního já“ z autistické pasti. Metafory zdůrazňují odlišnost lidí na spektru od těch „normálních“ a mají reálné dopady na každodenní život člověka s PAS, ať už se jedná o výchovu nebo celkově přístup k takovému člověku, anebo o jeho vlastní pojetí sebe samého. Je bezesporu jasné, že metafory mohou být diskriminující a rozdělující, což nás přivádí k poslední části této kapitoly, která se věnuje postoji „my versus oni“ a rozdílu mezi neurodiverzními a neurotypickými metaforami.

2.2.7 My versus oni

„Vnímáme stereotypně, zjednodušeně, podléháme svým jazykovým iluzím, s ostatními členy svého společenství se v nich utvrzujeme a spolu s mateřským jazykem je předáváme i svým dětem. Se vším dobrým i zlým či špatným (v našem obrazu světa je totiž silně přítomno hodnocení)“ (Vaňková, 2018, s. 7). Jak už bylo několikrát zmíněno, metafory spoluutvářejí naši žitou skutečnost. Lakoff a Johnson (2002, s. 173) uvádějí, že „jistá metafora se tak může stát průvodcem pro budoucí činnosti,“ o čemž jsme se v předchozích kapitolách přesvědčili, když jsme probírali reálné dopady metafor. „Takové činnosti pak budou ovšem s metaforou v souladu. Což zase bude posilovat schopnost metafory činit zkušenost koherentní. V tomto smyslu mohou být metafory předpověďmi splňujícími samy sebe“ (Lakoff & Johnson, 2002, s. 173). Dostáváme se tím do bludného kruhu, ze kterého se těžko vystupuje. Není to ovšem nemožné, o čemž se bude mluvit níže. Tato kapitola

se věnuje metaforám neurodiverzivním a neurotypickým, rozdílům mezi nimi a diskutuje možné východisko.

Pokud mluvíme o vyčlenění lidí s PAS z většinové společnosti, narážíme na věčný syndrom „my versus oni“ (Vaňková, 2018, s. 25). Je na místě se potom ptát, zda metafory, které používáme, vypovídají více o „těch druhých“, anebo spíše o nás samotných. Vytváří se nám tu dichotomie, kdy na jedné straně stojí metafora neurotypická vnímající poruchy autistického spektra jako (nevléčitelnou) nemoc vybočující ze společenské normy a na straně druhé metafora autistická pojímající autismus v rámci neurodiverzity, tzn. nikoli jako odchylku od společenské normy.

Broderick a Ne'eman (2008) přinášejí zajímavý pohled na aktuální situaci v rámci diskursu autismu. Představují jednak dominantní, v naší společnosti převládající, pojetí autismu s ohledem na metaforickou povahu tohoto pojmu a jednak pojetí minoritní vycházející od lidí s poruchou autistického spektra. Studie je jedinečná vzhledem k tomu, že Broderick jakožto neurotypik představuje neurotypický pohled a Ne'eman, který má diagnostikovanou poruchu autistického spektra, pohled autistický. Jedinec v každém případě nemůže zastoupit názor celé skupiny, ale minimálně se nám tu díky Ne'emanovi zprostředkovává pohled zevnitř. Společně nabízejí přehledný obraz současné situace a představují proveditelný, i když nesnadný a zdlouhavý, návrh změny.

Jak již bylo zmíněno výše, autismus je často pojímán jako nevléčitelná nemoc, přičemž Broderick s Ne'emanem (2008) ve své studii odkazují na již zmiňovanou Susan Sonntag (1990). Tuto metaforu (autismus jako nemoc) představují v diskursu autismu jako dominantní a přisuzují jí dvě hlavní funkce:

1. „Vytváření smysluplného narativního spojení mezi běžným porozuměním autismu a aktuálně převažujícími přesvědčeními o jeho etiologii či příčinách“ (Broderick & Ne'eman, 2008, s. 459)
2. „Vytváření smysluplného narativního spojení mezi běžným porozuměním autismu a v současnosti převažujícími přesvědčeními o vhodném přístupu k autismu a intervenci“ (Broderick & Ne'eman, 2008, s. 459)

Tato metafora má dle jejich názoru svůj původ v neurotypickém pohledu na autismus a je příznačná pro neurotypickou společnost. Její úskalí spočívá v utvrzování „vládnoucího postavení“ neurotypické většiny a odsunutí lidí s PAS za hranici normality jako

nevyléčitelně nemocných. V autistické komunitě je dominantní metaforické vymezení PAS jiné. V textu jej shrnují jako „autismus v rámci neurodiverzity“. Neurodiverzitu si můžeme vysvětlit jako spektrum, do kterého zapadají lidé s autismem, ale případně i další „neautisté“. V závěru tu tak proti sobě stojí dva kulturní narativy. Pohled na problematiku metafor v souvislosti s PAS nabídnutý ze dvou úhlů – zvnějšku a zevnitř – umožňuje lepší reflexi společnosti, v níž žijeme, a zohlednění menšinového, ale v rámci autistické komunity převládajícího, pojetí autismu vede k lepšímu porozumění situace a možnému řešení. Broderick & Ne’eman (2008) mluví u zohlednění kontra-narativu konkrétně o jeho „zásadní roli v procesu kritiky kultury a odporu vůči ideologické hegemonii“. Lidé na spektru jsou bohužel často vnímáni jako mentálně retardovaní, aniž by to museli – nebo snad mohli – jakkoliv „dokazovat“ (Biklen et al., 2005 in Broderick & Ne’eman, 2008). Prosadit hlas lidí s poruchou autistického spektra má tak více kamenů úrazu než jen početní nevýhodu.

Ve studiích a článcích pojednávajících o problematice „my vs. oni“ v rámci diskursu autismu se často objevuje jméno Jima Sinclaira. Sinclair je autistickým aktivistou a spoluzakladatelem autistické společnosti *Autism Network International* a jeho perspektivu lze chápat právě jako zmíněný kontra-narativ postavený vůči neurotypickému hodnocení lidí s PAS. Ve svém nejznámějším článku *Don't Mourn for Us* z roku 1993 (znovu publikovaný v roce 2012) se vyjadřuje k pojetí autismu jako něčeho odtrženého od člověka a k úskalím této nejčastější metafor. Článek je shrnutím jeho řeči z mezinárodní autistické konference v Torontu z roku 1993, kterou adresoval rodičům dětí s poruchou autistického spektra. Sinclair (2012, s. 1) píše: „autismus není něco, co člověk má, nebo nějaká ‚schránka‘, ve které je uvězněn [...] Autismus je způsob života. Osobu nelze od autismu oddělit.“ Když si podle něj rodič přeje, aby jeho dítě autismus nemělo, prakticky tím říká: „přeji si, aby mé autistické dítě neexistovalo a já místo něj měl jiné (neautistické)“ (Sinclair, 2012, s. 1). Podobné pocity v lidech na spektru vyvolávají i další výroky, ve kterých lidé vyjadřují soucit a modlí se za nalezení léku, tzn. přejí si, aby se člověk na spektru zbavil svého autismu. Tím od sebe ale vzdalují člověka s PAS a touží po někom – jak Sinclair (2012) explicitně píše – „koho budou schopni milovat“ (Sinclair, 2012, s. 2).

V dalším bodě naráží Sinclair (2012) na obvyklou a výše pojednávanou metaforu autismu jako nedobytné pevnosti. Vysvětluje, že se často snažíme pochopit dítě na spektru stejným způsobem, jakým bychom to dělali u dítěte normálního; máme totiž nějakou zažitou a společensky a kulturně sdílenou představu o tom, jak by naše rodičovství a celkově

výchova měla vypadat, přičemž tento vzorec není možné naplnit (Sinclair, 2012). To však nutně neznamená, podotýká Sinclair (2012), že si s dítětem neporozumíme. Jen bude náročnější najít společnou řeč, obzvláště pak v případech, kdy je dítě nonverbální. Sinclair (2012, s. 2) píše, že „zabere více práce komunikovat s někým, jehož mateřský jazyk je jiný než ten náš“ a že se „musíme vzdát svého předpokladu o nějakých sdílených významech“. Opustit se musí i představa o běžném vztahu mezi rodičem a dítětem. Sinclair (2012) mluví o tom, že pokud budeme ke vztahu se svým autistickým dítětem přistupovat s otevřeností, vyhneme se zklamání z našich nenaplněných představ o tom, jak by náš vztah měl podle zažitých konvencí vypadat.

Metafora smrti je další, vůči které se Sinclair (2012) vyhrazuje. Po narození dítěte pravděpodobně očekáváme, že dítě bude podobné jako my, že bude normální. Když jsou pak rodiče vystaveni tomu, že je dítěti diagnostikovaná porucha autistického spektra, přijde smutek způsobený tím, že jejich dítě není normální. Sinclair (2012) uznává, že je tento smutek sice opravdový, ale upozorňuje, že nemá nic společného se samotnou poruchou autistického spektra. Rodiče prožívají podobné emoce jako při ztrátě nenarozeného dítěte nebo novorozence. Podle Sinclaire (2012) je v takových případech namísto vyhledat odbornou pomoc a podporu pro rodiče, aby se vyrovnali s touto „ztrátou“ a dokázali přijmout své dítě takové, jaké je; nejedná se o problém pro autistickou organizaci. „Nepřišli jste o své dítě kvůli autismu. Ztratili jste své dítě, protože to, na které jste čekali, nikdy nepřišlo“ (Sinclair, 2012, s. 3). V závěru uvádí, že bychom „neměli litovat něčeho, co nikdy neexistovalo, ale měli bychom objevovat to, co je“ (tamtéž). Lidé na spektru potřebují pomoc, ale potřebují také pochopení.

Je zde důležité podotknout, že ačkoliv Sinclair (2012) upozorňuje na metaforizaci a pojetí autismu, které lze chápat jako diskriminační a problematické, jeho text je metaforicky dosti zatížený. V textu používá metafory, které mohou mít ten stejný účinek jako metafory, proti kterým se vyhrazuje. Pro ilustraci si můžeme uvést následující příklady: „autisté jsou ‚cizinci‘ v kterékoliv společnosti“ (Sinclair, 2012, s. 2); „rodiče neočekávají, že budou potřebovat výcvik v mimozemském kontaktu“ (tamtéž); „tohle je mé mimozemské dítě, které v mém životě přistálo omylem“ (Sinclair, 2012, s. 4); „dítě uvězněné v mimozemském světě“ (tamtéž).

Jazyk, chápaný jak jako soubor našich konceptuálních schémat, tak jako soubor naší orientace ve světě, nás nutí vidět věci určitým způsobem a „jsou to právě lingvisté, kteří podle Whorfa⁸ mohou a mají demaskovat neuvědomované jazykové rámce, a přispět tak k respektování skutečnosti, že ta naše koncepce světa je jen jednou z možných alternativ“ (Bohunická in Vaňková, 2018, s. 7). Nemá tak smysl snažit se metaforám vyvarovat (ostatně je to příznačné i pro moji práci, kdy často hovořím o metaforách metaforicky), „ale je na místě zjišťovat, odkud se jednotlivá obrazná vyjádření berou, jak jsou motivována a proč jsou užívána“ (Nebeská, 2005 in Vaňková et al., s. 93).

Média nám rozšiřují prostor, ze kterého můžeme čerpat poznatky, můžeme díky nim i více sdílet, ale zároveň nás od sdílení či pospolitosti odklánějí. Komunikační média – a je to viditelné právě výše v případě analýzy typů metafor vztažených k lidem s PAS – jsou nositeli jak jisté osvěty, tak vytvářejí asymetrické způsoby komunikace. Množství zdrojového materiálu, které z nich můžeme těžit, je téměř nekonečné, ale i proto je důležité být si vědom toho, jaký obraz světa média spoluutváří. Vytvoření diskursu oproštěného od metafor je utopická a neproveditelná myšlenka, abychom ale došli nějakého poznání, je potřeba „metafory zkoumat z více úhlů, a dokonce i přezkoumávat samotné objekty, o kterých se vyjadřují“ (Debatin, 1997 in Waltz, 2003, s. 2) Následující kapitola se zaměří na reprezentaci autismu v neoborných online médiích, což je téma, kterému ještě nebyla ve studiích věnována dostatečně velká pozornost. Problematiku systematicky pokrývají studie Holta a Christensena (2013), Holtona a kolektivu (2014) a Yu a Farrell (2020), které na sebe odkazují a zaujímají podobný přístup. Další dohledané studie s tematikou reprezentace PAS v médiích se nejčastěji zaměřují na tištěná média, jako jsou noviny nebo knihy, nebo na filmy. Některé nové studie se pak zaměřují na reprezentaci poruch autistického spektra na sociálních sítích nebo v diskusních fórech. Tyto platformy však nejsou předmětem této práce.

---

⁸ Viz Whorf, B. L. (1940). *Science and linguistics* (pp. 207-219). Indianapolis, IN, USA: Bobbs-Merrill.

3 Reprezentace autismu v neodborných online médiích

Média mají pro veřejnost zásadní význam při vytváření si obrazu o určitém fenoménu. V případě autismu jsou navíc i hlavním zdrojem informací, které by měly vést k lepšímu porozumění této poruchy a orientaci v problematice PAS (Holt & Christensen, 2013; Holton et al., 2014; in Yu & Farrell, 2020). Jak již bylo uvedeno výše, obecně není velké množství literatury, která by se k reprezentaci autismu v (neodborných) médiích vyjadřovala, což přináší svá úskalí. Publikované studie nemají povětšinou žádný jednotící prvek, např. stejný způsob klasifikace a analýzy článků o autismu, a také je není možné úplně zevšeobecnit. Šetření jsou obvykle prováděna pro dané území či stát. Z provedených studií i přesto vyplývají určité body a trendy, které by mohly být velice podobné v médiích nezávisle na lokalitě, tzn. můžeme je vztáhnout i k českému prostředí. Stigmatizace autismu v médiích se ukazuje jako velký problém. Úkolem novináře by mělo být zprostředkování faktických a nezaujatých informací, přičemž můžeme mluvit až o určité zodpovědnosti vůči veřejnosti. Obraz, který je v médiích o autismu vykreslen, často ale neodpovídá skutečnosti, čímž se jen přizívuje existující stigma. Metafory jsou nedílnou součástí tohoto procesu vytváření povědomí o poruchách autistického spektra.

Než začneme se samotným vhladem do problematiky reprezentace poruch autistického spektra v médiích, podíváme se ještě v krátkosti na teorii rámcování. Níže mluvíme o rámcích, které se v médiích v souvislosti s PAS vytvářejí. Tyto rámce přesahují své téma. Teorie rámcování – která oborově spadá do oblasti kognitivní lingvistiky a sémiotiky – se zakládá na myšlence, že „zprávy neobsahují pouze holá fakta, ale také hodnotový rámec, který nám pomáhá těmto faktům porozumět“ (Kalvas et al., 2012, s. 6). Podle Entmana (1993, s. 53) se rámec skládá ze čtyř základních součástí, a to „definice problému, kauzální interpretace, morální hodnocení a/nebo návrhu řešení“ (Kalvas et al., 2012, s. 6). Rámcování je proces, kdy nejprve dochází k budování rámce a následně k jeho prosazování. Rámec v našem případě budují novináři – Kalvas a kolektiv (2012, s. 6) uvádějí, že do budování rámce vstupují také elity a sociální hnutí – a ten se následně prosazuje mezi dalšími již existujícími mediálními rámci. Takový rámec se pak v ideálním případě stává i rámcem čtenáře a ovlivňuje jeho hodnoty, postoje a v neposlední řadě

i jednání (tamtéž). Pro mou práci důležitou poznámkou, kterou můžeme vztáhnout k textu níže, je to, že skrze rámec „dochází k připsání zodpovědnosti, v závislosti na způsobu rámcování může publikum považovat za viníky problému buď společnost, nebo jedince“ (Iyengar, 1991 in Kalvas et al., 2012, s. 7).

Mediální rámce se při pokrývání určité problematiky neopírají pouze o fakta, ale budují se a prosazují v kontextu dané společnosti s ohledem na její hodnotový systém a svůj záměr. V následujících kapitolách si představíme rámce, které se ve spojitosti s poruchami autistického spektra v mediálním prostředí prosazují. Uvedeme si jednotlivé příklady výrazů a metaforických výpovědí, které rámce spoluutvářejí.

3.1 Medializace poruch autistického spektra

Na konci 90. let publikoval gastroenterolog Andrew Wakefield (1998) se svými kolegy studii⁹, ve které spojil příčinu autismu s MMR vakcínou, a nejen v médiích tím rozproudil vlnu diskusí. O autismu se začalo od té doby více publikovat a konkrétně této kontroverzi může být alespoň připsán obrovský význam jakožto hybateli v šíření povědomí o této poruše. Bohužel představila autismus v negativním světle a mylně připsala jeho příčinu vakcinaci, což se v jeho pojetí promítá dodnes. Samozřejmě se nejednalo o jedinou kontroverzní studii, která se týkala příčin autismu, možností jeho léčby nebo která představovala hluboké nepochopení této poruchy širokou veřejností. Holton (2014) a další (Holt & Christensen, 2013; Yu & Farrell, 2020) poukazují na to, že média jsou jedním z hlavních zdrojů informací, na jejichž základě si pak veřejnost staví své porozumění autismu. Způsob, jakým se porucha představuje a jaký jazyk (a s ním neodmyslitelně spojené metafory) se používá, když se o ní píše, je tak naprosto zásadní. Holton a kolektiv (2014) ve své studii, kdy analyzovali články o autismu vydané ve Velké Británii a v USA mezi lety 1998 a 2012, upozorňují, že novináři mohou v médiích vytvářet pro lidi na autistickém spektru ohrožující prostředí¹⁰. Ve své práci se zaměřují především na to, jakým způsobem se autismus v člancích zachycuje a jak je tato diagnóza stigmatizována. Novinář si při psaní obvykle stanoví určitý rámec či narativ, kterého se drží, aby dokázal komplexně vypovědět

---

⁹ Studie s názvem *Ileal-lymphoid-nodular hyperplasia, non-specific colitis, and pervasive developmental disorder in children* byla publikovaná v únoru 1998 v prestižním britském lékařském časopise *The Lancet*. Ukázalo se však, že výzkumná data jsou smyšlená a že se jedná o podvod. Z toho důvodu byla studie stažena.

¹⁰ Z angl. *threatening environments*, které pojmenovali Inzlicht a Good (2006, s. 129–131). Jedná se o prostředí, kde daní jedinci mohou očekávat devalvací založenou na tom, jak jsou např. v daném textu vyobrazení.

o daném tématu (Holton et al., 2014). Holton s kolektivem (2014) ve studii představují dvě dichotomické klasifikace (narativy), které můžeme použít ke zhodnocení celkového vyznění textu, a čtyři kategorie stigmatizujících výrazů, do kterých můžeme řadit jednotlivá vyjádření o autismu v rámci textu. Prostor jim je věnován níže v textu práce. Podobný způsob analýzy zvolili i Yu a Farrell (2020). Klasifikace stigmatizujících výrazů se úplně shodovala s tou ve studii Holtona a dalších (2014), ale téma autismu jako celku konceptualizovali na třech úrovních – příčina, prevence, stabilita – přičemž každá z úrovní je vnímána jako dichotomická. Další část práce je věnována představení přístupů a klasifikací výše zmíněných autorů, které se pokusím propojit s metaforikou, jíž jsme se věnovali v předchozí části textu.

Následující dvě kapitoly představují dvě dichotomie – narativ ztráty vs. narativ zisku a tematické rámce vs. epizodické rámce – které ve své práci popsal Holton s kolektivem (2014). Jsou obecnější a věnují se celkovému vyznění textu neodborného článku. S jejich pomocí si můžeme udělat obrázek o textech, které se v odborných médiích o poruchách autistického spektra publikují. Dichotomie se vzájemně nevylučují. Vzhledem k jejich obecné povaze, můžeme předpokládat, že pod ně spadá veškerá probraná metaforika. V následujících kapitolách si jednotlivé rámce popíšeme a nahlédneme paralely s metaforami, které jsme si ve spojitosti s poruchami autistického spektra představili výše.

3.1.1 Narativ ztráty vs. narativ zisku

V narativu zisku se pozornost soustředí na zdravotní benefity nebo odměny, které mohou přijít s dobrým chováním, anebo při vyhýbání se špatnému chování. Takové články se mohou věnovat možnostem snižování různých rizik a prevenci, kam bychom mohli zařadit například správnou dietu, pohyb, interakci se zvířaty, letní tábory nebo vitaminy.

Pro narativ ztráty jsou naopak charakteristické zmínky o rizicích a nevýhodách toho, když zde není snaha o zlepšení situace nebo stavu. Rozin a Royzman (2001) ukazují, že narativní rámce ztráty jsou obecně považovány za relevantnější, přesvědčivější a efektivnější. Obvykle se totiž snaží upozornit na zdravotní rizika a také na rizika nečinnosti. Předkládají přitom možné příčiny a podle Wise a Brewera (2010) tak vzbuzují strach, který může vést k pozitivním změnám chování nebo může alespoň vysvětlit to negativní (Holton et al., 2014, s. 193).

Ze studie Holtona a kolektivu (2014) vyplývá, že narativ ztráty je nejčastější. Přestože se zakládá na negativních aspektech poruch autistického spektra, jsou jeho dopady ve skutečnosti podle zmiňované studie Holtona a kolektivu (2014) pozitivní. V rámci narativu zisku, který se zaměřuje především na pozitivní aspekty spojené s PAS, se nejčastěji řešila prevence a léčba autismu, přičemž byla ale podle též studie (Holton et al., 2014) opomíjena témata jako začleňování lidí na spektru do společnosti.

3.1.2 Tematické rámce vs. epizodické rámce

Epizodický rámec se vystavěn na příběhu jednotlivce, který představuje například určitou nemoc nebo postižení. Svým příběhem nabízí vhléd do dané problematiky a snaží se zprostředkovat svou zkušenost čtenáři. Takové články se většinou soustředí na osobní životní styl daného jednotlivce a ve výsledku navrhují dosti individuální možnosti léčby. Může se jednat o případovou studii nebo třeba o příběh dítěte, který vypráví jeho rodič.

V případě tematického rámce se nepíše z pohledu jednotlivce, ale na úrovni společnosti. Článek se tak spíše bude zaměřovat na hledání spojitostí mezi různými problémy nebo událostmi ve společnosti. Může se psát třeba o tom, že bylo pozorováno, že autisté se obvykle méně smějí apod. Takovým přístupem napomáhají tomu, aby se jednotlivci mohli ztotožnit s dalšími příběhy a pochopit, co je spojuje s ostatními (Holton et al., 2014, s. 193).

Tematické i epizodické rámce se silně zakládají na výše již probíraném konceptu *my vs. oni*. V obou případech je totiž stěžejní právě odlišnost jedince nebo nějaké skupiny od zbytku společnosti. Epizodický rámec nabízí pohled jedince, který je jiný než ostatní a který se snaží zprostředkovat svou zkušenost „těm druhým“ – mohou se tu tedy dále objevovat například metafory autistického jedince jako někoho „z jiného světa“ a metafory války, kdy bojovat může sám člověk s PAS, anebo rodič vyprávějící příběh svého dítěte. Pokud by se jednalo o výpověď člověka s poruchou autistického spektra, mohl by zde být autismus pojat v rámci neurodiverzity, jak bylo již probráno výše, a mohly by se zde objevovat metafory autistické, např. metafory autismu jako superschopnosti. Epizodické rámce by ze své podstaty mohly více inklinovat k vyčleňujícím a diskriminujícím metaforám, protože vyzdvihují jednotlivce a jeho odlišnosti od ostatních, zatímco tematické

rámce jsou psány z pohledu společnosti a zakládají se na hledání nějakých společných rysů. I přes vyjádření toho, že jsme tu my a oni, může být volba tematického rámce namísto epizodického dobrým začátkem při vytváření pozitivní změny v diskursu autismu.

Změny je snazší provádět na dílčích úrovních, které však Holton a kol. (2014) svými dvěma dichotomiemi obecně pojatých narativů nevymezují. Nyní se podíváme na druhou studii, kde Yu a Farrell (2020) konceptualizovali reprezentaci PAS v médiích konkrétněji, a to ve třech rovinách – příčina, prevence, stabilita – na základě kterých představili tři dichotomie, které si vysvětlíme níže. Tyto tři dimenze se jako v předchozím případě nevyklučují (a nevyklučují se ani s výše zmíněnými dichotomiemi, mohou vystupovat právě i v jejich rámci) a mohou společně vystupovat i v jednom textu. Můžeme v nich nalézt všechny typy metaforik spojených s PAS, ale některé metafory budou příznačnější pro určitou kategorii, což se v následujících odstavcích pokusím ozřejmit.

Společně s propojením studie Yu a Farrell (2020) s výše probranou problematikou metafor spojených s PAS se také budu snažit u každé kategorie uvést příklad z českých ne odborných online médií. Vzhledem k esejistické povaze mé práce zde není vypracovaná komplexní metodologie, ale při výběru příkladů jsem se řídila několika kritérii. Aby se má práce držela úzkého tématu, zvolila jsem dvě výše probrané studie Holtona a kolektivu (2014) a Yu a Farrell (2020), které jednotí jejich zkoumaný vzorek – články ne odborných online médií. Můj vzorek tak obdobně tvoří ne odborné texty z českého internetového prostředí, přičemž přednostně vyhledávám v textech nejčtenějších českých zpravodajských portálů¹¹, jako jsou iDnes.cz nebo Novinky.cz. Vzhledem k jejich vysoké návštěvnosti můžeme předpokládat, že budou mít i největší vliv na širokou veřejnost a že jejich rámce budou nejprosažovanější. Dle mého názoru tak lépe reprezentují obecnou představu o poruchách autistického spektra a jazyk, jakým se o nich ne odborná média a následně i jejich publikum vyjadřují. Vzhledem k tomu, že internetové zpravodajství se řadí k novým médiím a nemá tak dlouhou historii, vyhledávání jsem časově neomezovala. Vyhledávala jsem dle klíčových hesel, která jsem volila s ohledem na témata jednotlivých podkapitol (např. „příčina autismu“, „prevence autismu“, „autismus očkování“, „chladné matky autismu“ apod.). V každé kapitole se snažím uvést několik ilustračních příkladů, které jsem z vyhledaného vzorku zvolila tak, aby se neopakovaly a nebyly pouze z jednoho zdroje.

---

¹¹ O čtenosti platform jsem se informovala na webu NetMonitor, viz <https://www.netmonitor.cz/online-data-ola>

3.1.3 Vnější vs. vnitřní příčina

Není zcela jasné, co je příčinou autismu, ale obvykle se uvádí výčet jak vnitřních, tak i vnějších faktorů. Za vnitřní příčiny se považuje například dědičnost nebo genetické mutace, za vnější například léky užívané v průběhu těhotenství, toxiny v prostředí, vystavení chemikáliím, vakcinace nebo mohou být vnější příčiny autismu naopak úplně popřeny (Yu & Farrell, 2020, s. 497). Z průzkumu provedeného v rámci studie Yu a Farrell (2020, s. 490–491) vyplývá, že veřejnost příčinu autismu nejčastěji připisovala dědičnosti, očkování, chladnému přístupu rodičů nebo nevyhovujícímu prostředí, ve kterém děti s PAS vyrůstají.

Vzhledem k různorodosti projevů poruch autistického spektra je pravděpodobné, že jejich příčina bude multifaktoriální. V současnosti jsou PAS považovány za vrozené a „specifické projevy dítěte nejsou způsobeny chybným výchovným vedením“ (Thorová, 2016, s. 51). Podíváme-li se na předchozí část práce věnovanou metaforám spojeným s poruchami autistického spektra, nenarazíme na žádné metafory, které by se k dědičnosti nebo genetickým mutacím přímo vztahovaly. Autismus může být v každém případě pojat opět jako překážka, která byla člověku na základě genetiky přiřknuta a s kterou se potýká odmala po celý svůj život. Metafory mohou směřovat i k výše probrané rozdílnosti lidské a zvířecí přirozenosti, rozdílnosti mezi námi a jimi nebo pojímat autismus jako smrt. Vzhledem k tomu, že dědičnost implikuje existenci rodinné zátěže, nebudou pravděpodobně časté například metafory únosu. Ve své podstatě se však dle mého názoru nejedná o kontroverzní téma, kolem kterého by se metafory vystavovaly. Dědičnost nebereme jako nepřítele a nebudeme proti ní zbrojit – ani to není možné – pokud nám bude předeslána jako vysvětlení příčiny autismu. Naproti tomu vnější příčiny, jako jsou léky užívané v těhotenství, toxiny v prostředí nebo vakcinace, snáze vyvolají diskusi a rozporuplné názory veřejnosti.

Očkování bylo po dědičnosti ve studii Yu a Farrell (2020) v rámci jejich výzkumu veřejného mínění zmiňováno jako druhá nejčastější příčina autismu. I přestože se Wakefieldova (1998) hypotéza, že očkování (konkrétně látka thimerosal, kterou obsahuje MMR vakcína proti zarděnkám, spalničkám a příušnicím) způsobuje autismus, nikdy žádným výzkumem nepotvrdila (Thorová, 2016, s. 48), tento mýtus ve společnosti stále silně přetrvává. Příkladem nám mohou být komunity antivaxerů neboli odpůrců vakcín, kteří v médiích často hlasitě demonizují očkování a považují ho za nebezpečnější než samotné

choroby. Antivaxery zde můžeme vidět v kontextu námi probraného konceptu hrdiny. Vakcinace je pro antivaxery něco, proti čemu je potřeba zbrojit. Zjevná je tak metafora války či boje a s nimi spojené metafory únosu. V mém vzorku jsem nenarazila na žádný článek, který by se přikláněl k variantě, že očkování je příčinou autismu. V každém případě z tohoto mýtu ve svých titulcích stále těží. Příkladem nám mohou být následující titulky:

„Vakcíny dnes nejsou potřeba a způsobují autismus aneb největší mýty o očkování“ (iDnes.cz, 2010)

„Očkování: způsobuje autismus, jak tvrdí česká lékařka?“ (Zoom magazin, 2016)

„Očkování způsobuje autismus: pravda nebo pověra?“ (Mádlová, 2018)

„Rizika očkování – způsobují vakcíny autismus a jsou nebezpečné?“ (Vančura, 2018)

Přestože v samotných člancích spojitost očkování a autismu vyvracejí, jejich titulky tuto spojitost stále využívají, čímž mýtus přiživují, ať už je jejich cílem vyvrátit jej či naopak potvrdit.

Vnější příčiny byly zmiňovány podle studie Yu a Farrell (2020) o něco častěji než příčiny vnitřní. To může být způsobeno faktem, že jich je více, ale také se dotýkají dalších skupin lidí, které primárně s PAS nemají nic společného. Dobrým příkladem pro nás mohou být výše zmíněné toxiny v prostředí. Propojení poruch autistického spektra s tématem toxinů v našem prostředí přinese větší mediální pozornost. Jako příklad si můžeme uvést článek zpravodajského webu Novinky.cz, kde se pod nadpisem „Nebezpečný sluha“, který se věnuje pesticidům v ČR, dočteme následující:

„Mohou narušit nervovou soustavu, podle některých úvah mohou být dokonce příčinou onkologických onemocnění a také jedním z důvodů vzniku autismu u nenarozených dětí“ (Klepáč, 2019).

Další zmiňovanou příčinou byl přístup rodičů. Sem bychom mohli zařadit neuvážené užívání návykových látek nebo léků v těhotenství a také celkový chladný či jinak nesprávný přístup rodičů ke svému dítěti. V předchozí části práce jsme se seznámili s pojmem „chladné matky“, před kterými se děti snaží bránit vytvořením si jakési „ulity“. Nabízí se nám tu metafora překážky a v návaznosti na ni zase válečné metafory. V mnou zkoumaném vzorku

jsem nenarazila na žádný vhodný příklad. Některé články zmiňují právě pojem „chladných matek“, ale nikdy se o něm nerozepisují a nepřikládají této domněnce zásadní význam, viz např. Vyskočil (2019):

„Příčinu této prudce rostoucí celosvětové epidemie zatím neznáme, což nahrává šíření poplašných a nepravdivých informací typu ‚očkování proti spalničkám vede k autismu‘ [...], nebo že sebestřednému a nesociálnímu chování některých občas geniálních dětí (tzv. syndrom učence) významně přispívá chladné chování matky“ (Vyskočil, 2019).

Mým předpokladem je, že na případy, ve kterých by byl chladný přístup rodičů považován za příčinu autismu, bychom narazili na sociálních sítích nebo v diskusních fórech. Tyto platformy ovšem nejsou předmětem mé práce. Ta se zaměřuje na články neoborných online médií, jak již bylo výše uvedeno.

3.1.4 Možnost prevence

V rámci dimenze prevence vystupují dva póly – autismus jako porucha, které se dá předcházet, a autismus jako neovlivnitelná porucha. Yu a Farrell (2020) uvádějí, že je téma možnosti prevence úzce spjato s potřebou mít daný problém (poruchu) pod kontrolou. Pokud je nemoc či porucha vnímána jako něco, čemu se dá předcházet, může společnost soudit jedince jako zodpovědného za svou nemoc, což u něj může vést k sebezapření; v opačném případě, kdy je zdravotní problém brán jako neovlivnitelný, se obvykle člověk dočká silnějších pocitů sympatií od ostatních, což u něj může vyvolat naopak pozitivní pocity, a spíše se také dočká pomoci (Corrigan et al., 2003, Weiner, 1993, in Yu & Farrell, 2020, s. 492).

Jak jsme již uvedli, nahlížení autismu jako ovlivnitelného problému, kterému se dá předcházet, s sebou přináší negativní postoje, a to jak ze strany veřejnosti, tak i ze strany lidí s PAS k sobě samým. Nejčastějšími metaforami spojenými s tímto pohledem budou metafory překážky, války, únosu a hlavolamu. Společně s metaforami překážky, kdy autismus představuje nějakou bariéru mezi světem uvnitř a vně. Možnost prevence a změny nabízí velkou volnost ve výkladu toho, co je možné udělat pro to, aby se PAS předešlo. To přináší spoustu prostoru pro vystavění velké škály metafor. S odkazem na odstavec výše

můžeme konstatovat, že toto pojetí je v reálných důsledcích pro člověka na spektru škodlivější nežli níže probírané pojetí autismu jako neovlivnitelného problému.

V případě, kdy je autismus brán jako neovlivnitelný problém, můžeme narážet především na metaforu smrti. S odkazem na kapitolu věnovanou metaforám smrti ve spojitosti s poruchami autistického spektra můžeme říct, že s neléčitelnou a „tajemnou“ poruchou se vyrovnáváme – i v jazykové rovině – jako se smrtelnou chorobou. Autismus může být pojímán jako smrt nebo horší než smrt, protože se jedná o nevléčitelnou poruchu, která (negativně) ovlivňuje kvalitu života postiženého i jeho blízkých. V krajních případech jsme také mluvili o zabitích z milosti. Na druhou stranu má toto pojetí autismu jako neovlivnitelné poruchy svá pozitiva. Jak již bylo uvedeno výše, když člověk za své utrpení nemůže sám, dostane se mu většího pochopení a soucitu od ostatních.

Podíváme-li se na oba výše probrané přístupy k otázce (ne)ovlivnitelnosti poruch autistického spektra, budou jejich dopady na vnímání PAS a přístupu k nim i k lidem na spektru srovnatelné. Na jedné straně stojí postoj, který prosazuje možnost prevence. Můžeme říci, že se kolem něj vystavuje větší škála metafor než u druhého postoje. Vzhledem k povaze těchto metafor můžeme usuzovat, že jejich účinek může být dvojitý. Může motivovat k činnosti a pozitivní změně. Stejně tak může být demotivující, a to především pro člověka na spektru a jeho rodiče, kteří „zklamali“ – nepředěšili PAS a neměli tedy s odkazem na první odstavec této podkapitoly problém pod kontrolou – a nenaplnili společenská očekávání. Na straně druhé je zde autismus jakožto porucha, které nelze předcházet, přičemž se člověku v reálném důsledku dostane více útěchy a pochopení, ale v negativním světle se tu objevuje metaforika smrti. V každém případě není dimenze prevence příliš diskutovanou. Z výsledků studie Yu a Farrell (2020, s. 498) se ukázalo, že pouhá 4 % zkoumaných textů se zmiňovala o možnostech prevence a necelá 3 % mluvila o možnosti předcházet autismu úplně.

3.1.5 Dimenze stability

Dichotomie této dimenze vychází z otázky, zda je autismus stabilní nebo nestabilní. Pokud je považován za stabilní, je jeho povaha neměnná, tzn. není zde možnost zlepšit stav pomocí léčby nebo ho úplně vyléčit. V případě nestability se autismus může vyvíjet a je zde tak možnost zlepšení stavu, eventuálně vyléčení.

Metaforika v případech, kdy bude autismus pojatý jako stabilní, a tedy neměnný, bude obdobná jako výše, kdy byly PAS brány jako bez možnosti prevence. Neléčitelnost a neuchopitelnost poruchy je úzce spojena s metaforikou smrti. Popsání autismu jako stabilního s sebou přináší velký pocit bezmoci, a to jak pro člověka na spektru, tak pro jeho okolí. Ze studie Yu a Farrell (2020, s. 498) však vyplývá, že autismus jako stabilní prezentovalo necelých 7 % z jejich zkoumaného vzorku.

O autismu jako o nestabilním, a tedy s možností změny k lepšímu (i horšímu) se vyjadřovalo 32 % článků studie Yu a Farrell (2020, s. 498). Takové pojetí poskytuje lidem s PAS i jejich blízkým naději na zlepšení nebo úplné vyléčení. Může je motivovat v jejich snaze bojovat proti autismu, tedy implicitně posilovat válečné a hrdinské metafory. Analogicky tak je hodnocení autismu jako „nestabilního“ provázáno s metaforami překážky nebo rébusu, který je potřeba vyřešit. Autismus může být také považován za únosce, který drží v zajetí dítě.

3.1.6 Stigmatizující výrazy (narážky)

V názvu této kapitoly vycházím z pojmu *stigma cues*, který ve své studii používají jak Holton s kolektivem (2014), tak i Yu a Farrell (2020). Pojem „stigmatizující výrazy“ má dle mého názoru neutrální vyznění, a tak za něj ještě doplňuji „stigmatizující narážky“, které lépe vystihují zmíněný pojem *stigma cues*. „Narážka je funkčně motivovaná a implicitně realizovaná komunikační individualizace spjatá s osobitým komunikačním efektem“ (Sokolová, 2008, s. 29) a „její komunikační rámec předpokládá aktivní spoluúčast recipienta“ (Sokolová, 2008, s. 30). Ze sémiotického hlediska je můžeme považovat za implikatury, tzn. za výrazy, které v promluvě vyjadřují něco, co není řečeno explicitně – říkám *a*, implikuji *b*. V pojetí implikatury vycházím z definice konverzační implikatury, kterou v 70. letech formuloval Herbert Paul Grice (1975). Implikatura ve výpovědi podléhá několika pravidlům: (1) musí být dodrženy konverzační maximy a princip kooperace; přičemž (2) – pokud mluvčí říká *a* a implikuje *b* – předpokládá se, že opravdu myslí *b*; a že (3) mluvčí myslí (a předpokládá, že si posluchač myslí, že si mluvčí myslí), že posluchač bude schopen pochopit, že je předpoklad zmíněný v bodě (2) je nezbytný (Grice, 1989, s. 30–31).

Podle Yu a Farrell (2020) se u výrazů, které uvádějí, může jednat jak o standardní novinářský jazyk, tak právě i o narážky, které utvrzují stigma vystavěné kolem poruch autistického spektra.

Dříve provedené obsahové analýzy zaměřující se na mentální poruchy nebo třeba HIV ukázaly, že je často kladen důraz na pocit viny, potřebu vyléčení a apeluje se na samotný proces léčby a obecně změnu; „psychické poruchy či onemocnění byly stigmatizovány jako nebezpečné, s rizikem sebevraždy a jako hrozba pro veřejnost“ (Holton et al., 2014, s. 194). Ve zkratce tedy můžeme říct, že jde o představení poruchy v negativním světle, zevšeobecnující nálepkování a stereotypizaci. Holton (2014) ještě dodává, že se často odkazuje na atributy související s (jiným) chováním. Vytváření či přiživování stigmatu je v takovém případě pak problém především u postižení nebo poruch, které nemusí být navenek vidět. Sem právě spadá i autismus. Stigmatizace pak vytváří „propast mezi tím, kým jedinec opravdu je, a tím, kým je podle společnosti“ (Holton et al., 2014, s. 194). Holton (2014) ve své klasifikaci vychází ze systému identifikace stigmatizujících výrazů objevujících se v médiích, kterou představil Patrick W. Corrigan (2000). Ten dodává, že některé děti s poruchou autistického spektra mohou většinu času připomínat „typické“ děti, ale právě kvůli stigmatizaci může být tato jejich „normální“ identita narušena (Corrigan, 2000 in Holton et al., 2014, s. 194). Výrazy můžeme řadit do čtyř kategorií:

1. Nálepkování
2. Psychiatrické symptomy
3. Deficity v sociálních dovednostech
4. Fyzický vzhled a symptomy

Můžeme shrnout, že stigmatizující výrazy se nejčastěji zakládají na odlišnostech jedince od většiny. Zdůraznění jinakosti upozaduje jiné charakteristiky člověka, který by bez onoho zdůraznění nemusel být vnímán tak odlišně. Používání stigmat vede k jejich utvrzování, podporování stereotypů a zevšeobecnování. V následující části kapitoly si rozebereme všechny čtyři kategorie stigmatizujících výrazů tak, jak je představil Holton s kolektivem (2014) i Yu a Farrell (2020). Kromě příkladů z uvedených studií představuji i příklady z českých ne odborných online médií. Kritéria výběru jsou shodná s těmi, která jsem již stanovila v předchozích případech výše.

Nálepkování

Jak již bylo v práci zmíněno, média hrají u svého publika zásadní roli v procesu utváření si vlastního obrazu autismu. Jedním z prostředků, kterými tak činí, je přidělování (abnormálních) vlastností, kvalit či „nálepek“ lidem na spektru. Teorii nálepkování (labelingu) ve spojitosti s duševními chorobami formuloval například T. J. Scheff (1966). Přestože není autismus z lékařského hlediska duševní chorobou, je tak často vnímán a ve stručném popisu teorie nálepkování můžeme tak dle mého názoru vyjít z Scheffovy (1966) práce. Scheff (1966) se věnoval dopadům reakcí společnosti na duševně nemocné. Jedinovo odlišné chování dle něj totiž vede ke změně přístupu společnosti k takovému jedinci. Nálepka v rámci teorie labelingu v sobě totiž kromě vyjádření odlišnosti nese i společenský význam. Přidělení nálepky může mít jak pozitivní, tak i negativní důsledek. Nálepky odlišují jedince či skupiny od zbytku společnosti, čímž je z ní – byť možná nevědomky – vyčleňují a posilují stereotypy (Auslander & Gold, 1999). Teorie nálepkování je úzce spjata se stigmatizací. V této souvislosti si s ohledem na výše probranou metaforiku můžeme také připomenout koncept „my vs. oni“, který se mimo jiné nálepkováním vytváří a utvrzuje.

Holton s kolektivem (2014) a Yu a Farrell (2020) mezi stigmatizující výrazy zařazují následující příklady: samotář, temný svět autismu, propast autismu, epidemie autismu, nemoc, choroba, oběť, násilnický, smutný, chmurný, nenormální, divný, odlišný od ostatních dětí, stydlivý, destruktivní, trýznivý, bláznivý, neohrabaný, devastující, izolující, nepředvídatelný, nezapadající (Holton et al., 2014 a Yu & Farrell, 2020, s. 495).

V prostředí českých ne odborných online médiích jsem při hledání vhodných příkladů narážela na obdobné nálepky autismu, jaké uvádí ve své studii Holton s kolektivem (2014) a Yu a Farrell (2020). Autismus byl popisovaný především jako izolující a lidé na spektru jako jiní než ostatní. V některých textech se objevovalo pojetí PAS jako něčeho těžkého a temného a často se psalo o dětech s PAS, které měly sklony k destruktivnímu chování. V případě jejich nezvladatelného chování se také psalo o dopadech na rodiny těchto dětí. Z příkladů jsem vybrala následující:

„Že je syn jiný, jsme poznali poměrně brzo“ (iDnes, 2017)

„Žije ve vlastním světě, kam nikdy nikoho – ani své nejbližší – nepustí“ (Janula, 2009)

„V dospělosti jde o pedantické, samotářské, do sebe uzavřené podiviny s neobvyklými zájmy či zálibami“ (tamtéž)

„Děti s těžkým autismem a nezvladatelným chováním rozvracejí rodiny i veřejné instituce“ (Třešňák, 2017)

„Příčinu této prudce rostoucí celosvětové epidemie zatím neznáme“ (Vyskočil, 2019)

„Žijí mezi námi jako podivíni“ (Beran, 2008)

„Žije ve svých představách“ (tamtéž)

„Jeho diagnóza ho však z mnoha běžných aktivit vyřazuje a přináší mu spoustu nevýhod“ (Srp, 2020)

„Teď se řeší, jak se o ‚modré‘¹² děti postarat“ (Lankašová, 2020)

K nálepkování bych přiřadila ještě jeden častý stereotyp, který obě dvě výše zmíněné studie opomíjí, a to člověka na spektru jako *Rain Man*¹³ nebo nadprůměrně inteligentního či jinak neobvykle talentovaného jedince. Savantů je ale naprosté minimum. U široké veřejnosti může toto vyobrazení autistického jedince vyvolat představu někoho neobvykle chytrého a talentovaného, která se ale při setkání s realitou pravděpodobně nenaplní. U člověka na spektru potom tato pojetí PAS mohou vyvolat pocity méněcennosti a vyčlenění. Níže představuji příklady z českých ne odborných online médií, přičemž čtyři z nich odkazují na „superschopnosti“ lidí na spektru a jeden je naopak výpovědi otce dítěte s PAS, který se setkává s očekáváním okolí, že jeho syn bude „také“ geniální.

„Geniální autista Matěj maluje mapy. Autismus ale není fajn, říká jeho matka“ (iDnes, 2021)

„Naučil se sám fenomenálně ovládat OS Apple i Android“ (iDnes, 2017)

„Autisté mohou být – a často bývají – vysoce inteligentní či nějakým jiným způsobem talentovaní“ (Janula, 2009)

„Za třicet let praxe jsem nezažil, aby pětiletý kluk hned při prvním setkání s neznámými nástroji nejen přesně věděl, jakým způsobem na ně zahrát, ale dokázal i složit melodie“ (tamtéž)

---

¹² „v Česku registrují úřady asi 8,5 tisíce lidí s touto poruchou, jež je spojena s modrou barvou jako symbolem komunikace a sebevyjádření“ (Lankašová, 2020)

¹³ Známy film z roku 1988, kde vystupuje autistický muž s neuvěřitelnou pamětí, ale nízkou emoční inteligencí.

„Vždycky když mi někdo řekne, že můj kluk musí být asi dobrý na matematiku, mám chuť začít křičet“ (Třešňák, 2017)

Psychiatrické symptomy

Popis psychiatrických symptomů se často zaměřuje na lékařská pozorování jedincova chování – jeho emocí, reakcí na vnější stimuly, kognitivní potíže nebo další symptomy, které mohou ovlivňovat kvalitu života. Může se jednat o běžné každodenní záležitosti, ale také o sebedestruktivní a další abnormální chování.

Jako příklady Yu a Farrell (2020) uvádějí: lezení na věci, které nejsou určeny k tomu, aby se na ně lezlo; jzení věcí, které nejsou k jídlu; skočil do silnice; nevhodné jednání nebo chování, nevhodné odhalování se, repetitivně pohyby, malá škála projevů, neočekávaný křik, sebedestruktivní chování, sebepoškozování, potíže s normami každodenního chování, mlácení, potulování se (Yu & Farrell, 2020, s. 495).

Psychiatrické symptomy byly společně s nálepkováním ve studii Holtona a kolektivu (2014) i Yu a Farrell (2020) nejčastějšími stigmatizujícími výrazy, které se v textech používaly. Počet mnou přečtených článků je oproti jejich velikosti vzorku významně nižší, přesto měly tyto dvě skupiny i v mém případě největší zastoupení. České stigmatizující výrazy zachycující psychiatrické symptomy ilustrují následující příklady:

„ruší totiž při vyučování, jsou neukáznění, nezvladatelní“ (Janula, 2009)

„chrastítkem vždy pohyboval ve stejně pravidelném rytmu“ (tamtéž)

„kolébal se ze strany na stranu“ (tamtéž)

„kopání do topení“ (Třešňák, 2017)

„pád těla na zem a bouchání dlaní o podlahu“ (tamtéž)

„pronikavý řev“ (tamtéž)

„běhá ode zdi ke zdi a tluče se do hlavy“ (tamtéž)

„nemá žádný pud sebezáchovy“ (tamtéž)

„bez dohledu končí i ve vězení“ (Lankašová, 2020)

„nereaguje na okolí, nesnese dotek, popřípadě žádnou osobu kolem sebe, není schopné běžné sebeobsluhy“ (Beran, 2008)

Příklady jsou opět srovnatelné s těmi, které jsou uvedeny ve dvou výchozích studiích. Stigma výrazů se vztahuje především k neovladatelnosti lidí na spektru a k jejich těžce zvládnutelnému chování, a to jak pro ně samotné, tak pro jejich rodiny. Nejčastější byly zmínky o sebedestruktivním chování, které je ale v mnohých případech nebezpečné i pro okolí postiženého.

Deficity v sociálních dovednostech

Stigmatizující výrazy se v případě deficitů v sociálních dovednostech vztahují k jakýmkoliv aspektům, které postiženému jedinci brání v zapojení se do normálního společenského života. Může se jednat o narušené sociální interakce nebo problémy s verbální i neverbální komunikací.

Yu a Farrell (2020) je ilustrují na následujících příkladech: narušená komunikace, nevhodné sociální chování, nízký intelekt a schopnost komunikace, potřeba pomoci se sociálními interakce, problémy s vyjadřováním, omezený slovník, sociální zaostalost, sociální problémy, přestal mluvit po nějaké době (Yu & Farrell, 2020, s. 495).

Z českých ne odborných online médií ilustrují příklady stigmatizujících výrazů v ohledu deficitů v sociálních dovednostech následující:

„začal na vše reagovat pláčem“ (iDnes, 2017)

„přestal říkat jednoduchá slova a slabiky“ (tamtéž)

„není schopno navázat přátelský ani milostný vztah“ (Janula, 2009)

„sociální nedostatečnost, zhoršení a omezení řeči, stále se opakující jednání“ (Beran, 2008)

„drobný problém ve frontě na lístky u něj spustil záchvat“ (Srp, 2020)

Nejčastěji se v textech mluvilo o neverbálních nebo v komunikaci velmi omezených jedincích (v textech někdo označovaných jako „těžké případy“). Z článků, které byly výpověďmi rodičů nebo které popisovaly život s člověkem na spektru, bylo často patrné, jak nelehké mezilidské vztahy mají. Málokdy to však bylo jasně slovně formulováno, a tak byl tento typ stigmatizujících výrazů hůře dohledatelný.

Fyzický vzhled a symptomy

V případě fyzického vzhledu a symptomů se mohou objevovat stigmatizující výrazy zmiňující jedincův tělesný vývoj, poškození nebo abnormality. Zahrnout sem můžeme i třes, rozcuchané vlasy nebo nesouladné oblečení.

Z příkladů uvádějí Yu a Farrell (2020) následující výrazy: nemocný, chatrný, slabý, křehký, pořezané zápěstí, rozcuchané vlasy, divně vypadající, nepadnoucí oblečení, neladící oblečení, jizvy, třes, nemotorný, roztřesené ruce, neobvyklá znaménka (Yu & Farrell, 2020, s. 495).

V ohledu fyzického vzhledu a symptomů ilustrují stigmatizující výrazy z českých neoborných online médií následující příklady:

„často mu schází pohybová obratnost“ (Janula, 2009)

„den co den totožné oblečení“ (tamtéž)

„oči mé dcery jsou temné a jakoby ztracené“ (Třešňák, 2017)

V porovnání s ostatními kategoriemi stigmatizujících výrazů byly ty vyjadřující se o fyzickém vzhledu a symptomech nejméně časté. Jediná zmínka, která se opakovala v několika článcích, se týkala neobvyklého chování, co se týče oblečení.

Následující kapitola představí shrnutí reprezentace poruch autistického spektra v neoborných online médiích, a to na základě dvou uvedených stěžejních studií a mnou prozkoumaného vzorku. Diskutované bude také spojení probrané metaforiky a mediální reprezentace PAS.

3.2 Shrnutí reprezentace poruch autistického spektra v neoborných online médiích

Úkolem kapitoly výše bylo představit to, jak jsou poruchy autistického spektra reprezentovány v neoborných online médiích. Text se opírá o studii Holtona a kolektivu (2014) a Yu a Farrell (2020), přičemž obě dvě představují vlastní uchopení problematiky reprezentace PAS. Studie na sebe odkazují a střetávají se v několika bodech (viz stigmatizující výrazy). Jejich klasifikace se nevylučují. Obecné rámce článků, jejich dílčí

kategorizace i jednotlivé (stigmatizující) výrazy mohou spadat například pouze do jedné kategorie, do obou kategorií v rámci jedné dichotomie, anebo do žádné.

Abychom si připomněli vztah mezi dvěma studiemi, můžeme říci, že studie Holtona a kolektivu (2014) se zaměřuje především na obecné rámce, do kterých můžeme neodborné online články o PAS zařadit. Studie Yu a Farrell (2020) se pak zaměřuje na dílčí kategorizaci, kterou bychom zařadili pod úroveň obecného rámcování předchozí studie. A oba texty v posledku kategorizují i na nejnižší úrovni výrazů.

Podívejme se nejprve na obecné rámce a jejich spojitost se stigmatizujícími výrazy. Více než polovina analyzovaného vzorku¹⁴ Holtona a kolektivu (2014) se držela narativu ztráty a téměř jedna třetina narativu zisku. Co se týče tematického a epizodického rámce, nebyl zde znatelný velký rozdíl ve frekvenci jejich užití, ale epizodické rámce se objevovaly častěji u narativu zisku a tematické rámce u narativu ztráty. Ve spojitosti se stigmatizujícími výrazy přinesla studie následující zjištění: zmínky o deficitech v sociálních dovednostech a fyzických symptomech byly častější u narativu zisku. Nálepkování a psychiatrické symptomy byly více zmiňovány u narativu ztráty.

Zaměříme-li se na dílčí kategorizaci ve třech úrovních (příčina, prevence, stabilita), které zavedly ve své studii Yu a Farrell (2020) můžeme doplnit následující: ve vzorku¹⁵ Yu a Farrell (2020) se v téměř 43 % případů objevuje zmínka o příčině autismu, přibližně polovina o vnější, druhá polovina o vnitřní příčině. V médiích se ve spojitosti s nimi často objevovala metafora překážky, metafora epidemie či nemoci a texty často těžily z mýtů ohledně autismu a očkování a špatného přístupu rodičů. Pouze asi 4 % textů se věnovala možnostem prevence a necelá 3 % popisovala autismus jako poruchu, které se dá předcházet. S případem autismu jako poruchy, které se dá předcházet, byly spojené metafory překážky, války, únosu a hlavolamu. V druhém případě jsme mluvili především o metafoře smrti. Stabilitě se věnovalo 38 % článků, přibližně 32 % autismus prezentovalo jako nestabilní, tzn. s možností zlepšení/zhoršení, přičemž metaforika byla shodná jako v případě autismu pojatého jako poruchy s možností prevence, a necelých 7 % hovořilo o jeho stabilitě, která byla úzce spjata s metaforou smrti.

---

¹⁴ Vzorek tvořilo 473 článků o autismu publikovaných ve Velké Británii a USA mezi lety 1998 a 2012.

¹⁵ Vzorek tvořilo celkem 982 článků o autismu publikovaných v USA v horizontu 16 let.

V poslední řadě si představíme výsledky studií vztahující se ke stigmatizujícím výrazům. Více než dvě třetiny vzorku Holtona a kolektivu (2014) obsahovaly stigmatizující výraz; nejčastější byly výrazy spadající pod oblast psychiatrických symptomů (52 %) a nálepkování (51 %). Metaforika spojená s nálepkováním a psychiatrickými symptomy byla nejpestřejší. Pod nálepkování bychom mohli shrnout všechny typy probraných metafor, především pak metaforu nemoci, překážky, ale i autismu jako daru či superschopnosti. Po psychiatrických symptomech a nálepkování následovaly co do četnosti deficity v sociálních dovednostech (44 %) a fyzické symptomy byly zmiňovány nejméně (16 %).¹⁶ K velmi podobným výsledkům dospěla i studie Yu a Farrell (2020), odlišnosti byly jen v řádu jednotek procent, ale celkový trend byl stejný. U stigmatizujících výrazů je, jak již bylo avizováno výše, potřeba upozornit na to, že některé z těchto výrazů můžeme považovat za standardní jazyk používaný v různých novinových reportážích se zdravotnickou nebo vědeckou tematikou; důležité je odlišit případy, kdy mají pro autismus tyto výrazy jednoznačně negativní konotace, protože nesprávně reflektují diagnózu (Yu & Farrell, 2020, s. 493).

Ze studie Holtona a kolektivu (2014) jsou patrné smíšené a někdy až protichůdné perspektivy, které se v médiích objevují. Pozitivně můžeme vnímat, že se o autismu píše a že je zde snaha o jeho dobrou prezentaci. Zároveň musíme mít na paměti, že lidé si vytvářejí názory a získávají domněnky o různých postiženích někdy výhradně z médií, a tak je způsob, jak se o autismu píše, zcela zásadní. Je totiž v moci novináře ovlivnit, jak bude čtenář o autismu přemýšlet. Obtížná definice autismu znesnadňuje jeho popis, což může vysvětlit výsledek studie Holtona a kolektivu (2014) – novináři se často spoléhají na nálepkování a psychiatrické symptomy. Novináři také články nejčastěji píší z vlastního pohledu, tzn. co je autismus pro daného autora, co je autismus pro rodinu postiženého jedince nebo pro jeho okolí. Opomíjí se pohled jedince s autismem. Přestože se autismus nemusí tělesně projevovat, popisování člověka na spektru jako násilného, podivného, stydlivého nebo (sebe)destruktivního může u veřejnosti vyvolat mylné chápání toho, co to znamená mít poruchu autistického spektra (Holton et al., 2014).

Jak již bylo uvedeno výše, v článcích byl nejčastější narativ ztráty, který vychází z „negativních atributů“ poruch autistického spektra. Mohlo by se zdát, že narativ zisku

---

¹⁶ Procentuální hodnoty v závorkách představují vždy procento případů z celkového vzorku zaokrouhlené na celé číslo.

zaměřující se spíše na pozitivní stránku, přinese více užitku, ale ukázalo se, že tomu tak nebývá. V tomto duchu se obvykle psalo o způsobech ošetření nebo vyléčení autismu a opomíjelo se například začleňování lidí na spektru do společnosti. Navíc se nemusí jednat o zcela pozitivní přístup, protože lidé s autismem by se mohli cítit pod tlakem, že se od nich očekává potlačení jejich autistických rysů; ze strany veřejnosti by pak mohlo přijít vyhýbání se takovým jedincům, protože nejsou „normální“ a je s nimi spojováno velké množství negativních charakteristik (Holton et al., 2014). V krajním případě mohou být lidé s poruchou autistického spektra až jako nebezpeční nebo nekontrolovatelní (Jones & Harwood, 2009 in Yu & Farrell, 2020, s. 491). Huws a Jones (2010) ve své studii zjistili, že lidé obvykle věří tomu, že autisté svým chováním nespĺňují sociální normy a očekávání; často podle nich proto nejsou schopni žít a fungovat bez cizí pomoci a obvykle mají problémy s učením nebo jsou mentálně retardováni; příčiny autismu veřejnost často spojovala s dědičností, MMR vakcínami, chladným přístupem rodičů nebo nevyhovujícím prostředím, ve kterém lidé s diagnostikovaným autismem vyrůstají (Yu & Farrell, 2020, s. 490–491). Přesvědčení jsou zkrátka často velice odlišná od toho, co bylo vědecky zjištěno. K podobnému závěru dospěli i Yu a Farrell (2020), kteří sledovali pokrytí tématu autismu v horizontu 16 let – většina veřejnosti má stále spoustu zavádějících představ o autismu a nerozumí jeho příčinám, projevům ani možnostem jeho léčby.

Můžeme usuzovat, že srovnatelná situace je i u nás. V jednom článku z mého vzorku napsal rodič dítěte s PAS: „Nedá se říct, že by představa, jakou má průměrný člověk o autismu, byla vysloveně mylná. Je především neúplná“ (Třešňák, 2017). Jeho tvrzení dle mého názoru výstižně zachycuje stav, ve kterém se většina z nás v ohledu chápání poruch autistického spektra a lidí na spektru nachází.

4 Závěr

Tato diplomová práce se věnovala metaforizaci poruch autistického spektra. Nejprve jsme si představili metafory, které se ve spojitosti s těmito poruchami nejčastěji používají. V teorii se tato část práce opírala o Lakoffovo a Johnsonovo (2002) pojetí konceptuální metafory. Postupně jsme si popsali metaforu překážky, války, únosu, lidské vs. zvířecí přirozenosti, hlavolamu a smrti a uvedli k nim příklady. Všechny tyto metafory můžeme označit za neurotypické a za dominantní v současném diskursu autismu. Poruchy autistického spektra jsou v jejich rámci vnímány spíše v negativním světle. Po představení převažujících metafor následovala kapitola věnovaná rozdílu neurotypických metafor a neurodiverzních neboli autistických metafor. Lidé na spektru svou poruchu vyjadřují prostřednictvím odlišných metaforik než neurotypici. Autismus je v jejich pojetí často vnímán v rámci neurodiverzity, čímž se nestává negativní odchylkou od společenské normy. Druhá část práce byla věnovaná reprezentaci poruch autistického spektra v neoborných online médiích. Opírala se o studie Holtona a kolektivu (2014) a Yu a Farrell (2020), kteří toto téma zpracovali a představili možnou kategorizaci způsobů, jakými se o PAS píše. Na jejich základě jsme mohli pochopit, v jakých obecných rámcích se o poruchách autistického spektra novináři vyjadřují, jak je můžeme kategorizovat na dílčích úrovních příčiny, prevence a stability a jaké stigmatizující výrazy se v neoborných článcích o PAS používají. Můžeme říci, že navzdory rozmanitosti podob poruch autistického spektra existuje dosti úzký stereotyp, s nímž se autismus v neoborných online médiích spojuje.

Cílem práce bylo prozkoumat aspekty problematiky vztahu metafory a poruch autistického spektra. Jako oblast zkoumání jsem zvolila neoborná online média. Nyní se tedy podívejme na spojitost metaforiky vystavěné kolem PAS a způsobu, jakým se o autismu ve zmíněných médiích píše. Připomeňme si, co všechny výše zmíněné převažující neurotypické metafory spojovalo. Byla to metaforika autismu odtrženého od autistického jedince, která má silný dopad na to, jak o poruchách autistického spektra mluvíme, jak o nich přemýšlíme a jak s lidmi na spektru jednáme. Toto pojetí se promítlo právě i do způsobu reprezentace PAS v médiích. Ze studie Holtona a kolektivu (2014) vyplynulo, že se novináři nejčastěji věnovali možnostem léčby autismu, hledání jeho příčin a opomíjeli například téma začleňování lidí s poruchou autistického spektra do společnosti. Přednostně zdůrazňovali jejich odlišnosti a důvody, proč do společnosti nezapadají. Tyto

odlišnosti jsou ve většině případů brány jako negativní odchylka od toho, co je ve společnosti považováno za normální. Namísto toho, aby byla média zprostředkovatelem nosných informací, páchají někdy více škody nežli užitku a vyvolávají v lidech strach z této „tajemné“ poruchy. Můžeme říci, že pojetí autismu jako neoddelitelné součásti člověka by mohlo vést k pozitivní změně v obecném vnímání poruch autistického spektra ve společnosti i k případné změně přístupu k lidem na spektru (např. v procesu začleňování lidí s PAS do společnosti). Dále můžeme v tomto ohledu uvažovat problém přílišného množství metafor založených na mýtech o autismu, které se formovaly v době, kdy se o něm začalo poprvé mluvit. V textech se tak stále setkáme se spojováním příčin autismu s očkováním nebo chladným přístupem ze strany rodičů. Můžeme usuzovat, že upuštění od přežitých domněnek, byť jen jejich vypuštění z titulků článků, by bylo vhodným krokem ke zmírnění stereotypu a stigmatizace poruch autistického spektra.

Média mají naprosto zásadní význam v ohledu reprezentace autismu, jelikož jsou pro širokou veřejnost často jediným zdrojem informací o této poruše. PAS mají širokou škálu projevů, což spolu s nejasností jejich příčin vede k přiživování metaforizace. Kromě metaforických obrátů a nevhodně zvoleného jazyka jsou z totožného důvodu informace v internetových člancích často neúplné, nejasné, nepřesné, nebo dokonce nepravdivé. Metafory strukturují náš konceptuální systém, a tak by bylo vytvoření „ideálního“ diskursu bez metafor neproveditelné. Jak jsme již zmiňovali, je potřeba metafory zkoumat z více úhlů a věnovat pozornost i objektům metaforizace, tedy samotným lidem s poruchou autistického spektra. Tímto se dostáváme k mé druhé myšlence možnosti změny aktuální situace v rámci reprezentace PAS. Jejím výchozím bodem jsou texty Jima Sinclaira (2012) a Brodericka a Ne'emana (2008), které oba zdůrazňují důležitost zohlednění jak převažujícího neurotypického narativu, tak ale i autistického kontra-narativu. Ideálním stavem by bylo, kdyby lidem na spektru bylo věnováno více prostoru v neodborných médiích a sami se o PAS mohli vyjádřit. Co se totiž v analyzovaných textech neobjevovalo, byl právě pohled na poruchy autistického spektra samotných autistických jedinců. Tuto skutečnost si jednak můžeme vysvětlit pochopitelně nízkým početním zastoupením lidí s poruchou autistického spektra ve společnosti a jednak zažitou metaforikou (odtržení PAS od člověka na spektru, autismus jako nemoc...), která strukturuje pojetí lidí s PAS a přístup k nim. Člověk s PAS je často vnímán jako nekompetentní například právě k napsání nějakého článku. Nemít příležitost promluvit ale neznamená nemít co říct. V každém případě není kamenem úrazu jen to, že se jedná o minoritní skupinu, ale právě i celkové společenské

pojetí lidí s poruchou autistického spektra jako mentálně retardovaných či jinak nekompetentních. Dalším úskalím je to, že minimálně v analyzovaných neoborných online médiích nevzniká dostatečný prostor pro otevřenou diskusi, kde by se mohli vyjádřit lidé na spektru k probíranému tématu, které se k nim přímo vztahuje. Výchozí studie Holtona a kolektivu (2014) a Yu a Farrell (2020) neuvádějí žádný příklad, kde by text psal člověk s PAS a já jsem ve svém vzorku narazila na jeden článek vedený formou rozhovoru s člověkem na spektru (viz Srp, 2020). Obraz autismu v neoborných médiích tak zůstává rigidní a lidé s PAS jsou obvykle představeni jako potenciálně nebezpeční podivní nezapadající kvůli svému chování, sociální neobratnosti nebo vzhledu do společnosti

Novináři hrají bezesporu důležitou roli při vytváření obrazu autismu v rámci společnosti. Často ale nezaujímají roli vzdělavatelů, ale spíše bavičů nebo pouhých zprostředkovatelů informací, za které ale necítí zodpovědnost (Holton et al., 2014). Povědomí o poruchách autistického spektra se díky většímu počtu publikovaných článků zvyšuje, ale stále se příliš odkazuje na stereotypy, přetrvávající mýty a stigmata. Je v moci novinářů situaci zlepšit a lépe prezentovat danou problematiku – neutvrzovat stigma, neposilovat stereotypy, ale ani nepopisovat autismus jako superschopnost nebo senzaci – to jsou totiž podle Holtona a kolektivu (2014) dvě pojetí poruch autistického spektra, které v médiích pro lidi na spektru vytvářejí prostřednictvím stigmatizujících výrazů s kombinací s v práci probranými obecnými narativy „ohrožující prostředí“. Síť zažitých metafor vymezující naši žitou skutečnost se těžko mění. Systematickým přístupem a postupnou změnou vyjadřování se o poruchách autistického spektra je ale možné tuto síť formovat, a to například postupem od stigmatizujících výrazů (a vyvarování se jim) přes vhodnější formulaci problematiky příčiny, prevence a stability autismu po volbu celkového narativního rámce. Holton, Farrell & Fudge (2014) zmiňují, že nedávné výzkumy naznačují, že zprávy věnující se zdraví a vědě se začínají podávat uceleněji a berou v potaz větší záběr poznatků, čímž možná pomáhají lidem, aby si lépe utvořili komplexnější obraz o dané problematice. Takový vývoj by samozřejmě mohl přispět ke zlepšení reprezentace postižených v médiích, obzvlášť kdyby vedl současně i ke zmenšení stigmatizace. S ohledem na probranou metaforiku a problematiku reprezentace PAS v neoborných online médiích můžeme říci, že je stěžejní zohlednění autistického kontra-narativu a upřednostnění narativu ztráty a štematických rámců. Při psaní o příčinách autismu je vhodnější vyjádřit se o nich jasně s odkazem na nejnovější poznatky a nepřizívat staré mýty o vakcinaci či chladném přístupu rodičů např. v titulcích. Metafory jsou nedílnou součástí procesu reprezentace

poruch autistického spektra v médiích, ale jejich mediální obraz neodpovídá skutečnosti. Jeho zatížení metaforami přizívuje existující stigma a má negativní dopad na žitou skutečnost lidí na spektru.

Zdroje:

- Auslander, G. K., & Gold, N. (1999). Disability terminology in the media: A comparison of newspaper reports in Canada and Israel. *Social Science & Medicine*, 48(10), 1395-1405.
- Bascom, J. (2011). Quiet hands. *Just Stimming*. Dostupné na: <https://juststimming.wordpress.com/2011/10/05/quiet-hands/>. Zobrazeno 17. června 2019.
- Bettelheim, B. (1967). *Empty fortress*. Simon and Schuster.
- Broderick, A. A. & Ne'eman, A. (2008). Autism as metaphor: narrative and counter-narrative, *International Journal of Inclusive Education*, 12:5-6, 459-476, DOI: 10.1080/13603110802377490
- Corrigan, P. W. (2000). Mental health stigma as social attribution: Implications for research methods and attitude change. *Clinical psychology: science and practice*, 7(1), 48.
- Corrigan, P., Markowitz, F. E., Watson, A., Rowan, D., & Kubiak, M. A. (2003). An attribution model of public discrimination towards persons with mental illness. *Journal of health and Social Behavior*, 162-179.
- Debatin, B. (1997). Metaphorical iconoclasm and the reflective power of metaphor. *Metaphor and rational discourse*, 147-157.
- Eco, U., & Paci, C. (1983). The scandal of metaphor: Metaphorology and semiotics. *Poetics Today*, 4(2), 217-257.
- Entman, R. M. (1993). Framing: Toward Clarification of a Fraetured Paradigm. *Journal of Communication* 43 (4): 51-58.
- Gernsbacher, M. A., Raimond, A. R., Stevenson, J. L., Boston, J. S., & Harp, B. (2018). Do puzzle pieces and autism puzzle piece logos evoke negative associations?. *Autism*, 22(2), 118-125.
- Grandin, T. (2016). *Thinking like animals* (pp. 281-283). Routledge.
- Grice, H. P. (1975). Logic and conversation. In *Speech acts* (pp. 41-58). Brill.
- Grice, P. (1989). *Studies in the Way of Words*. Harvard University Press.
- Gross, Z. (2012). Metaphor Stole My Autism: The Social Construction of Autism as Separable from Personhood, and its Effect on Policy, Funding, and Perception. In *Loud hands: autistic people, speaking*. (c2012). Washington, DC: The Autistic Press.

- Guan, J., Blanchard, A., DiGuseppi, C. G., Chihuri, S., & Li, G. (2021). Homicide Incidents Involving Children with Autism Spectrum Disorder as Victims Reported in the US News Media, 2000–2019. *Journal of autism and developmental disorders*, 1-5.
- Herek, G. M. (2009). AIDS and Stigma. In *The Sociology of Health & Illness: Critical Perspectives, 8th edition*. Ed. Conrad, Peter. New York: Worth Publishers. 126–134.
- Holt, J. M., & Christensen, K. M. (2013). Utahns' understanding of autism spectrum disorder. *Disability and Health Journal*, 6(1), 52-62.
- Holton, A. E., Farrell, L. C., & Fudge, J. L. (2014). A Threatening Space?: Stigmatization and the Framing of Autism in the News. *Communication Studies*, 65(2), 189-207. <https://doi.org/10.1080/10510974.2013.855642>
- Huws, J. C., & Jones, R. S. P. (2010). ‘They just seem to live their lives in their own little world’: Lay perceptions of autism. *Disability & Society*, 25(3), 331-344.
- Maslen, R., & Cameron, L. (2010). *Metaphor Analysis: Research Practice in Applied Linguistics, Social Sciences and the Humanities*.
- Inzlicht, M., & Good, C. (2006). How environments can threaten academic performance, self-knowledge, and sense of belonging. In *Stigma and group inequality* (pp. 143-164). Psychology Press.
- Iyengar, S. (1991). *Is Anyone Responsible? How Television Frames Political Issues*. Chicago, London: University of Chicago Press.
- Jessop, P. (2019). *Autism no puzzle, nothing wrong with us*. <https://www.altogetherautism.org.nz/autism-no-puzzle-nothing-wrong-with-us/>
- Jones, S. C., & Harwood, V. (2009). Representations of autism in Australian print media. *Disability & Society*, 24(1), 5-18.
- Kalvas, F., Váně, J., Štípková, M., & Kreidl, M. (2012). Rámcování a nastolování agendy: Dva paralelní procesy v interakci. *Sociologický časopis*, 48(1), 3-37.
- Kanner, L. (1943). Autistic disturbances of affective contact. *Nervous child*, 2(3), 217-250.
- Lakoff, G. & Johnson, M. (2002). *Metafory, kterými žijeme*. Brno: Host.
- Lee, M. Myung-Ok. (2019). Autism as Metaphor [Online]. The New York Times Book Review, 12.
- Rozin, P., & Royzman, E. B. (2001). Negativity bias, negativity dominance, and contagion. *Personality and social psychology review*, 5(4), 296-320.
- Scheff, T. J. (1966). *Being mentally ill III: A sociological theory*. Chicago: Aldine
- Sinclair, J. (2012). Don't Mourn for Us. *Autonomy, the Critical Journal of Interdisciplinary Autism Studies*, 1(1).

- Skinner, B. F. (1971). Operant conditioning. *The encyclopedia of education*, 7, 29-33.
- Sokolová, J. (2008). Narážka ako implicitná informácia v komunikácii. *ROSSICA OLOMUCENSIA* vol. XLVII, 29–34.
- Sontag, S. (1990). *Illness as a Metaphor and AIDS and its Metaphors*. New York: Picador.
- Thorová, K. (2016). *Poruchy autistického spektra* (Rozšířené a přepracované vydání). Portál.
- Tustin, F. (1992). *Autistic states in children*. Routledge.
- Vaňková, I. (2007). *Nádooba plná řeči: (člověk, řeč a přirozený svět)*. Karolinum.
- Vaňková, I., Nebeská, I., Salcová Římalová, L. & Štědrová, J. (2005). *Co na srdci, to na jazyku: kapitoly z kognitivní lingvistiky*. Karolinum.
- Vaňková, I., & Šťastná, L. (Eds.). (2018). *Horizonty kognitivně-kulturní lingvistiky II.: metafory, stereotypy a kulturní rozrůzněnost jazyků jako obrazů světa*. Filozofická fakulta Univerzity Karlovy.
- Wakefield, A., Murch, S., Anthony, A., Linnell, J., Casson, D., Malik, M., Berelowitz, M., Dhillon, A., Thomson, M., Harvey, P., Valentine, A., Davies, S., & Walker-Smith, J. (1998). RETRACTED: Ileal-lymphoid-nodular hyperplasia, non-specific colitis, and pervasive developmental disorder in children. *The Lancet*, 351(9103), 637–641. [https://doi.org/10.1016/s0140-6736\(97\)11096-0](https://doi.org/10.1016/s0140-6736(97)11096-0)
- Waltz, M. (2003). Metaphors of autism, and autism as a metaphor: An exploration of representation. In Second Global Conference. Inter-Disciplinary. Net. [https://www.inter-disciplinary.net/ptb/mso/hid/hid2/waltz paper.pdf](https://www.inter-disciplinary.net/ptb/mso/hid/hid2/waltz%20paper.pdf).
- Weiner, B. (1993). On sin versus sickness: A theory of perceived responsibility and social motivation. *American psychologist*, 48(9), 957.
- Whorf, B. L. (1940). *Science and linguistics* (pp. 207-219). Indianapolis, IN, USA: Bobbs-Merrill.
- Wise, D., & Brewer, P. R. (2010). Competing frames for a public health issue and their effects on public opinion. *Mass Communication and Society*, 13(4), 435-457.
- Yu, N., & Farrell, L. (2020). Autism in the media: A longitudinal study of stigma cues and framing of attribution. *Newspaper Research Journal*, 41(4), 489–505. <https://doi.org/10.1177/0739532920969887>

Citované weby a články:

- Beran, O. (2008, 17. února). *Dělá z dětí autisti imunitní systém matky?* Osel. <https://www.osel.cz/3316-dela-z-deti-autisty-imunitni-system-matky.html>
- iDnes.cz (2010, 12. července). *Vakcíny dnes nejsou potřeba aneb největší mýty o očkování.* https://www.idnes.cz/onadnes/vztahy/vakciny-dnes-nejsou-potreba-a-zpusobuji-autismus-aneb-nejvetsi-myty-o-ockovani.A100708_195143_deti_bad
- iDnes.cz (2017, 8. února). *Z autismu se nezblázníme, říká maminka malého Davidka.* https://www.idnes.cz/onadnes/zdravi/muj-boj-s-nemoci-autismus.A170207_114025_zdravi_pet
- iDnes.cz (2021, 8. ledna). *Geniální autista Matěj maluje mapy. Autismus ale není fajn, říká jeho matka.* https://www.idnes.cz/onadnes/vztahy/autismus-matej-hosek-mapy-metro-michaela-hoskova.A201211_100535_zdravi_lisv
- Janula, J. (2009, 19. června). *Ondrovi chybí cit a vyžaduje rituály, líčí život s autistou jeho máma.* iDnes.cz. https://www.idnes.cz/onadnes/vztahy/ondrovi-chybi-cit-a-vyzaduje-ritualy-lici-zivot-s-autistou-jeho-mama.A090617_162410_ona_deti_jup
- Klepáč, V. (2019, 14. prosince). *Vědci chtějí zjistit, jak moc jsou Češi zamořeni pesticidy.* Novinky.cz. https://www.novinky.cz/domaci/clanek/vedci-chteji-zjistit-jak-moc-jsou-cesi-zamoreni-pesticidy-40307107#utm_content=ribbonnews&utm_term=př%C3%ADčina%20autismu&utm_medium=hint&utm_source=search.seznam.cz
- Lankašová, M. (2020, 8. července). *Na jihu Moravy žije nejvíc autistů, chybí pro ně vhodná zařízení.* iDnes.cz. https://www.idnes.cz/brno/zpravy/porucha-autistickeho-spektra-jizni-morava-pomoc-ustavy-zarizeni.A200707_557798_brno-zpravy_mls
- Lives Lost to Autism.* Zobrazeno 10. června 2021, z www.liveslosttoautism.blogspot.com
- Mádlová, M. (2018, 24. dubna). *Očkování způsobuje autismus: pravda nebo pověra?* MotherClub. <https://motherclub.cz/ockovani-zpusobuje-autismus-pravda-povera/>
- MKN-10 2021.* Zobrazeno 2. srpna 2021, z <https://mkn10.uzis.cz>
- Srp, J. (2020, 3. června). *Autista trénuje bojovníky ve Warcraftu na nejvyšší úrovni. Má jich už 49.* iDnes.cz. https://www.idnes.cz/hry/novinky/hrac-autista-world-of-warcraft-speedrun-hry.A200602_111600_bw-novinky_srp
- Taylor, G. (2018, 14. srpna). *Autism Cuts Life Expectancy in Half, to Age 36.* <http://liveslosttoautism.blogspot.com/2018/08/autism-cuts-life-expectancy-in-half-to.html>
- Třešňák, P. (2017, 2. května). *Odemykáme z Respektu: Děti úplňku. Těžký autismus rozvrací rodiny i veřejné instituce.* iHNed.cz. <https://domaci.ihned.cz/c1-65714890-odemykame-z-respektu-deti-uplnku-tezky-autismus-rozvraci-rodiny-i-verejne-institute>

Vančura, T. (2018, 9. listopadu). *Rizika očkování – způsobují vakcíny autismus a jsou nebezpečné?* Rexter.cz. https://www.rexter.cz/rubriky/zajimavosti/rizika-ockovani-zpusobuji-vakciny-autismus-a-jsou-nebezpecne_234.html

Vyskočil, F. (2019, 9. prosince). *Pokrok v hledání příčin autismu.* Vesmír. <https://vesmir.cz/cz/casopis/archiv-casopisu/2019/cislo-12/pokrok-hledani-pricin-autismu.html>

Za sklem. Zobrazeno 22. června 2019, z <https://zasklem.com>

Zoom magazin (2016, 1. dubna). *Očkování: způsobuje autismus, jak tvrdí česká lékařka?* <https://zoommagazin.iprima.cz/veda/ockovani-zpusobuje-autismus-jak-tvrdi-ceska-lekarka>